

”SE OLI AINA SELLANEN PIKKU ENKELI”

Sijaisperheissä sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia sijais-
sisaruuden tasa-arvoisuudesta

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen lapsi- ja nuorisotyö
Opinnäytetyö AMK
Kevät 2011
Heini Karjalainen
Tiina Kuja-Halkola

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

KARJALAINEN, HEINI & KUJA-HALKOLA, TIINA:

”Se oli aina sellanen pikku enkeli” – Sijaisperheissä sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia sijaissisaruiden tasa-arvoisuudesta

Sosiaalipedagogisen lapsi- ja nuorisotyön suuntautumisvaihtoehdon opinnäytetyö,
68 sivua, 8 liitesivua

Kevät 2011

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tarkoituksena oli kartoittaa sijaisperheissä sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia sijaissisaruiden tasa-arvoisuudesta. Tutkimuksessa keskityttiin sijaissisarussuhteissa ilmeneviin tunteisiin, sijaisperheen vuorovaikutukseen ja sijaisvanhempien kasvatuksen tasapuolisuuteen. Hankkeistetun opinnäytetyön tutkimustulosten avulla pyrittiin tuottamaan tietoa, joka hyödyttää sijaisperheitä, sijaisvanhemmiksi aikovia ja perhehoidon piirissä työskenteleviä. Tutkimuksen toivotaan herättävän sijaisvanhempia pohtimaan tasa-arvoisuuden tematiikkaa ja tukevan sijaisvanhempia heidän kasvatustehtävässään sekä toimivan eräänlaisena tiedonlähteenä ja vertaistukimuotona sijaisperheessä asuville lapsille ja nuorille.

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena ja aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Kohderyhmänä tutkimuksessa olivat sijaisperheisiin sijoitettuna olleet 18–21-vuotiaat nuoret. Aineisto analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä.

Tutkimustuloksista ilmenee, että sijaissisarussuhteissa esiintyi monenlaisia tunteita, joista korostuivat erityisesti kateus ja mustasukkaisuus. Kateuden ja mustasukkaisuuden tuntemuksia esiintyi eritoten tilanteissa, joissa lapsi koki sijaisperheen toista lasta suosittavan. Sijaisperheen vuorovaikutuksessa painottui erityisesti samanikäisten ja samaa sukupuolta olevien sisarusten yhdessä vietetty aika. Myös riitely koettiin osaksi sijaissisarussuhteiden vuorovaikutusta. Nykypäivänä sijaisperheen jäsenten väliset suhteet ovat pääosin läheiset. Sisarusten kesken eniten yhteyttä pidetään samanikäisiin ja samaa sukupuolta oleviin sisaruksiin. Vanhempien kasvatuksen tasapuolisuutta määrittivät tuen määrä, osallisuuden kokemukset, sääntöjen ja kotitöiden tasapuolinen jakaantuminen sekä lasten tasa-arvoinen kohteleminen. Tuen määrä, osallisuus ja säännöt koettiin pääosin tasa-arvoisiksi, kun taas kotitöiden jakaantumisessa ilmeni usein epätasavertaisuutta.

Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että sijaisperheissä lapsia kohdellaan pääosin tasavertaisesti. Sijaisperheen arjessa ilmenee vanhempien taholta kuitenkin myös suosimista, jonka kohteeksi nousee lähes aina perheen biologinen lapsi.

Avainsanat: lastensuojelun perhehoito, sijaisvanhemmat, sisarussuhteet, sijaissisaruuksien, tasa-arvoisuus

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

KARJALAINEN, HEINI & KUJA-HALKOLA, TIINA:

“She was always like a little angel” – Experiences of youth living in foster families especially in terms of feelings of equality between the siblings in the foster family

Bachelor’s Thesis in Social pedagogy for work with children and young people
68 pages, 8 appendices

Spring 2011

ABSTRACT

The aim of this study was to map out the experiences of youth living in foster families especially in terms of feelings of equality between the siblings in the foster family. The focus of the study was on the feelings created by foster siblinghood, the interaction of the foster family and the equality and fairness of upbringing by the foster parents within the family. The results of this working life oriented thesis were aimed at creating important information to benefit foster families, those aiming at becoming foster parents and anyone working within the field of private care. Hopefully this study will make foster parents consider equality in terms of their own life and give them support in terms of upbringing, but also act as a source of information and support for the youth and children living in foster families.

This research was carried out as a qualitative research and half structure theme interviews were used to collect data. The target group of his study was 18-21 year-old people living in foster families. The material was analyzed by using the content analysis method.

The results show that many different feelings and emotions arise within foster sibling relationships, of which jealousy and envy seem to be the dominant ones. The feelings of jealousy and envy were especially apparent in situations where the child felt that another child was being favored in the family. In the interaction of the foster family what was especially emphasized was the time that children of the same age and sex spent together. Fighting was also viewed as a part of interaction with foster siblings. Nowadays the relationships between the individuals in a foster family are mainly close and most contact is kept between the siblings of the same age and sex. Equality in terms of upbringing from the parents was defined by the amount of support received from them, feelings of being involved within the family, the equality and fairness of rules and the distribution of housework among the children and equal treatment of the children. The amount of support received from the parents, the feelings of being involved within the family and the fairness of rules were mainly felt as equal amongst the children, whereas the distribution of housework amongst the children were often felt as unfair.

It can be concluded that children are mainly treated equally in foster families, although there seems to be some degree of favoring of the biological children in the daily life of the foster families.

Key words: private care, foster parents, sibling relationship, foster siblinghood, equality

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	SIJOTETTAESSA LASTA PERHEHOITOON	3
2.1	Perhehoito lastensuojelun käytänteissä	3
2.2	Sijaisvanhemmuus elämäntapana	6
3	SISARUSSUHDE – ELÄMÄN PISIN SUHDE	8
3.1	Sisarussuhteiden merkitys	8
3.2	Sijaissisaruus – sisaruus ilman biologiaa	10
4	TIE TASA-ARVOISUUTEEN	12
4.1	Lapsen oikeus tasavertaisuuteen	12
4.2	Vanhempien kasvatuksen tasapuolisuuden tärkeys	12
5	TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	14
6	TUTKIMUKSEN TOTEUTUMINEN	16
6.1	Aikataulu	16
6.2	Kohderyhmä	17
6.3	Tutkimusmenetelmä	18
6.4	Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu	19
6.5	Aineiston analysointi	21
7	TUTKIMUSTULOKSET	26
7.1	Osa perhettä	26
7.2	Sijaisperheessä ilmenee monenlaisia tunteita	27
7.3	Vuorovaikutuksen äärellä	28
7.3.1	Mistä sijaisperheen arjen vuorovaikutus on tehty?	29
7.3.2	Yhteyttä pidetään vielä nykypäivänäkin	33
7.4	Sijaisvanhempien kasvatustärkeässä roolissa	34
7.4.1	Tuen eri elementit	34
7.4.2	Kuunteleeko kukaan?	36
7.4.3	Miks aina mä?	38
7.4.4	”Se oli se kultakimpale siellä”	39
8	TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ	41
8.1	Tunteiden kirjo – ilosta kateuteen	41

8.2	Vuorovaikutuksen pyörteissä	42
8.3	Sijaissisarusten tasa-arvoisuutta rakentamassa	44
9	TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	47
10	POHDINTA	50
10.1	Oliko opinnäytetyöprosessi ruusuilla tanssimista?	50
10.2	Sijaissisaruus huomioon!	54
	LÄHTEET	61
	LIITTEET	68

Valtakunnallinen ajatus on, että sijaishuollon painopistettä pyritään tulevaisuudessa siirtämään laitoshoidosta perhehoitoon. Sijaisperheisiin pyritään sijoittamaan erityisesti pieniä lapsia. (Sosiaaliportti 2009b.) Eduskunta onkin hyväksynyt hallituksen esityksen lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta. Esityksessä täsmennetään, että lapsen sijaishuolto järjestettäisiin laitoshuoltona vain, jos sitä ei lapsen edun mukaisesti ja riittävien tukitoimien avulla voitaisi muualla järjestää. Muutoksen johdosta ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi nousisi juuri perhehoito. Lastensuojelulain muutoksen on tarkoitus astua voimaan 1.1.2012. (Hallituksen esitys 331/2010; Eduskunnan vastaus 344/2010vp.) Tutkimusten mukaan huostaanotetuista lapsista parhaiten näyttävät kiinnittyneen yhteiskuntaan ne naispuoliset henkilöt, jotka ovat lapsena (0–12-vuotiaana) otettu huostaan ja sijoitettu nimenomaan sijaisperheisiin laitoshoidon sijasta. On myös tutkittu, että huostassa olleista lapsista pisimmälle opiskelevat alle 13-vuotiaana perheisiin sijoitetut tytöt ja pojat. (Heino & Johnson 2010, 285.)

Sisarussuhteet ovat olleet ja ovat edelleen laiminlyöty alue lastensuojelun sijoituskäytänteissä huolimatta niiden elintärkeästä merkityksestä sijoitetulle lapselle (Sanders 2004, 193). Tutkimusaiheen valintaan vaikuttikin kiinnostus lastensuojelun perhehoitoa, sijoitettuja lapsia ja sisarussuhteita kohtaan. Opinnäytetyössä haluttiin tutkia aihetta, jota ei ole vielä kansainvälisesti saatika valtakunnallisesti-kaan paljon tutkittu. Lähdemateriaalia kartoittaessa havaittiin, että sijaissisaruu-desta on tehty vähän tutkimuksia ja nekin lähinnä biologisten lasten näkökulmasta. Siksi aihe haluttiin rajata niin, että kokemuksia kartoitettiin nimenomaan sijoitet- tuna olleiden nuorten näkökulmasta.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa sijaisperheessä sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia ja ajatuksia sijaissisaruu- den tasa-arvoisuudesta. Tasa-arvoisuudella tarkoitetaan, että nuori on kokenut tulleen kohdelluksi yhdenvertaisena perheenjäsenenä perheen muihin lapsiin nähden. Opinnäytetyössä haluttiin tarkastella sisarussuhteita mahdollisimman rajatusta näkökulmasta. Tasa-arvoisuus koettiin olevan yksi oleelli-

simmista tekijöistä sisarusuhteissa, joten siksi tämä opinnäytetyö on kohdennettu nimenomaan sijaissisarouden tasa-arvoisuuden tutkimiseen.

Tutkimuksessa korostetaan erityisesti haastatteluihin osallistuneiden nuorten yksilöllisiä kokemuksia. Tutkimuksessa keskitytään sijaissisarussuhteissa ilmeneviin tunteisiin ja sijaissisarusten väliseen vuorovaikutukseen. Lisäksi tutkimuksessa kartoitetaan, miten nuorten kokemukset vanhempien kasvatuksen tasapuolisuudesta määrittävät sijaissisarussuhdetta.

Opinnäytetyön yhteistyökumppanina on Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimi, jonka johtava sosiaalityöntekijä toimii tutkimuksen yhteyshenkilönä. Perhehoidon sijaissisarussuhteisiin liittyvä opinnäytetyö koetaan olevan ajankohtainen ja tarpeellinen. Lähdeaineistoa kartoittaessa ei löytynyt yhtäkään tutkimusta, joka olisi keskittynyt sijaissisarouden tasa-arvoisuuden tarkasteluun. Tutkimuksen tulosten toivotaan siis hyödyttävän sijaisperheitä, sijaisvanhemmiksi aikovia ja perhehoidon piirissä työskenteleviä. Toiveena on myös, että tutkimus toimisi eräänlaisena tiedonlähteenä ja vertaistukimuotona sijaisperheessä asuville sekä asuneille sijoitetuille lapsille ja nuorille. Tutkimuksen toivotaan herättävän kiinnostusta myös sijaisperheen biologisten lasten ja nuorten parissa.

2 SIJOITETTAESSA LASTA PERHEHOITON

2.1 Perhehoito lastensuojelun käytänteissä

Perhehoidon käsite ulottuu laajalle, sillä perhehoidossa voidaan hoitaa lasten ja nuorten lisäksi myös kehitysvammaisia, pitkäaikaissairaita, mielenterveyspotilaita ja vanhuksia. Suurin osa perhehoitoon sijoitetuista on kuitenkin lapsia. (Hakkarainen, Kuukkanen & Piispanen 2010, 5.) Tässä opinnäytetyössä keskitytäänkin ainoastaan lastensuojelun piirissä annettavaan perhehoitoon. Sosiaalihuoltolain (710/1982, 25 §) ja Hakkaraisen ym. (2010, 5) mukaan lastensuojelun perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen tai muun kokopäiväisen huolenpidon järjestämistä sitä tarvitsevalle henkilölle hänen oman kotinsa ulkopuolella sosiaalilautakunnan hyväksymässä ja lapselle sopivassa yksityiskodissa. Sosiaalihuoltolaissa (710/1982, 25 §) perhehoidon tavoitteeksi määritellään sen antavan perhehoidossa olevalle henkilölle mahdollisuuden perheenomaiseen hoitoon ja läheisiin ihmissuhteisiin. Perhehoidon tulisi myös edistää perhehoitoon sijoitetun henkilön perusturvallisuutta ja sosiaalista kehitystä.

Lapseen kohdistetulla sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai väliaikaismääräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä lapsen oman kodin ulkopuolella. Sijaishuolto voidaan järjestää lapselle perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla tavalla lapsen tarpeet huomioonottaen. (Lastensuojelulaki 417/2007, 49 §.)

Kunta voi järjestää perhehoidon palveluita omana palvelutuotantonaan, mutta se voi myös hankkia palveluita muilta kunnilta. Perhehoitoa tarjotaan myös yksityisten tahojen ja järjestöjen kautta. (Räty 2007, 100.) Yksityisiä perhehoitopalveluja järjestävät esimerkiksi Suomen Perhehoitopalvelut ja PerhehoitoKumppanit ja järjestöistä taas muun muassa Pesäpuu ry ja Pelastakaa Lapset ry tarjoavat palveluja perhehoidon parissa.

Huhtikuussa 2009 sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän tekemään esitykset perhehoitolainsäädännön uudistamisesta. Työryhmän tarkoitus oli arvioida perhehoitolainsäädännön uudistamisen tarve ottaen huomioon hallitusohjelman mukainen tavoite lastensuojelun sijaishuollon painopisteen siirtämisestä laitoshuollosta perhehoitoon. Vuonna 2010 tullessa julkaisussa työryhmä esitti säädettäväksi perhehoitolakia, johon koottaisiin keskeiset perhehoitoa koskevat säännökset. Perhehoitoa koskevan lainsäädännön uudistuksia tehdessä määriteltäisiin perhehoidossa käytettävät käsitteet sekä säädettäisiin perhehoitajien kelpoisuusvaatimuksista ja perhehoidossa hoidettavien määrästä. Myös perhehoitajien ennakkovalmennus tulisi lakisääteistä ja nykyistä perhehoidossa käytettävää toimeksiantosopimusta kehittää. Kunnalla tai kuntayhtymällä säilyisi edelleen perhehoidon järjestämis- ja valvontavastuu. Perhehoitajien palkkiota tulisi työryhmän ehdotuksen mukaisesti myös korottaa sekä perhehoitajille säätää mahdollisuus vuosittaiseen täydennyskoulutukseen ja oikeus vapaaseen. Myös perhehoitajien ansionmenetyksistä ja kulujen korvaamisesta säädettäisiin laissa erikseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010.)

Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmän perhehoitolain säätämisestä tehdyn esityksen lisäksi hallitus on esittänyt eduskunnalle perhehoitajalain sekä lastensuojelulain 50 §:n muuttamisesta. Eduskunta on hyväksynyt nämä hallituksen esitykset laeista 30.3.2011. Lastensuojelulain uuden 50 §:n mukaan lapsen sijaishuolto järjestetään laitoshuoltona vain, jos sitä ei lapsen edun mukaisesti ja riittävien tukitoimien avulla voida muualla järjestää. Muutoksen johdosta ensisijaiseksi sijaishuollon muodoksi nousee siis perhehoito. Perhehoitajalakimuutokset liittyvät muun muassa perhehoitaja-käsitteen määrittelemiseen, sijaishoitoon perhehoitajan vapaan ja muun poissaolon aikana sekä perhehoitajien koulutukseen, tukeen ja sosiaaliturvaan. (Eduskunnan vastaus 344/2010vp; Hallituksen esitys 331/2010.)

Suomessa vuoteen 2002 saakka perhehoitoon sijoitettujen lasten ja nuorten määrä kasvoi, nyt se on kuitenkin kääntynyt laskuun (Heino 2009, 58). Vuonna 2008 lapsen ja nuoren viimeisimmän sijoitustiedon mukaan kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsista ja nuorista noin 33 % (5 468) oli perhehoidossa. Vastaava osuus perhehoidossa olleista lapsista ja nuorista kymmenen vuotta sitten oli 46 %. (Las-

tensuojelu 2008.) Sosiaali- ja terveysministeriön tekemän julkaisun (2010) mukaan puolestaan Ruotsissa, Norjassa ja Iso-Britanniassa perhehoito on vallitsevin sijaishuollon muoto. Näissä maissa sijoitetuista lapsista yli 70 % asuu sijaisperheessä. Myös Tanskassa perhehoidon osuus on kohtalaisen suuri; 48% sijoitetuista lapsista oli sijoitettuna perhehoitoon. Myös Islannissa perhehoito on yleisin lasten sijoitusmuoto, mutta tilastosta ei käy ilmi Islannin sijaisperheessä asuvien lapsien prosenttiosuus.

Yhteiskunnalle perheeseen sijoittaminen on ehdottomasti edullisin hoitomuoto kodin ulkopuolella. Yhden sijaisperhesijoituksen keskimääräinen kustannus on noin 50 euroa vuorokaudessa, kun sama vuorokausi laitoshoidossa voi keskimääräisesti maksaa 150 eurosta 700 euroon. (Ketola 2008b, 22-23.) Perhehoidon kustannukset ovat siis vähintään kolme kertaa pienemmät kuin laitoshoidon, eli perheisiin sijoittamalla yhteiskunta säästäisi huomattavia summia rahaa.

Suomen nykyisissä sijaishuollon käytänteissä pienetkin lapset joutuvat asumaan pitkiä aikoja lastensuojelulaitoksissa, vaikka kriisi- ja arviointijaksoillekin perheeseen sijoittaminen olisi inhimillisempi vaihtoehto (Tervonen-Arnkil 2007, 92). Perheisiin sijoittamisen vähäisyyteen yhteiskunnassa ei kuitenkaan löydy yhtä yksiselitteistä syytä, vaan se on monien tekijöiden summa. Yksi suurimmista syistä lienee suunnittelemattomuus sijaisperhetoiminnan organisoinnissa. Tämä tarkoittaa sitä, että sijaisperhetoiminnasta ei informoida riittävästi, sijaisperheiden rekrytointiin ei panosteta eikä sijaisperheitä valmenneta koko maassa järjestelmällisesti. Sijaisperheiden saaman tuen laatu ja määrä vaihtelevat myös suuresti kunnittain. Tästä huolimatta, maassamme on kymmeniä, ellei satoja valmennettuja sijaisperheitä, jotka kovasti odottavat sijaislasta saapuvaksi. Perhehoidon vähyyttä ei siis voida kuitata päättäjien taholta sijaisperheiden niukkuudella, koska halukkaita sijaisperheitä olisi kyllä saatavilla. Mikä sitten on syy sijaisperhesijoitusten vähäisyyteen? Ovatko lapset jo liian moniongelmaisia huostaanoton koittaessa, ettei heitä voi sijoittaa sijaisperheeseen? Vai tehdäänkö sijoituspäätökset liian myöhään, ettei lapsen näkökulmasta ole enää kannattavaa sijoittaa perhehoitoon? (Ketola 2008a, 32.)

2.2 Sijaisvanhemmuus elämäntapana

Perhehoitajalla tarkoitetaan henkilöä, joka on tehnyt kunnan tai kuntaliitoksen kanssa toimeksiantosopimuksen, minkä perusteella hän antaa kodissaan perhehoitoa. Perhehoitajaksi voidaan lain mukaan hyväksyä henkilö, joka joko koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa edellyttämänä on sopiva perhehoitoa antamaan. (Perhehoitajalaki 312/1992, 1§.)

Lasten ja nuorten perhehoitajia kutsutaan sijaisvanhemmiksi. Sijaiskodilla tarkoitetaan perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimuksen tehneen perhehoitajan omassa kodissaan antamaa lapsen hoitoa ja kasvatusta siten, että lapsi ja sijaisvanhempi asuvat yhteisessä kodissa. (Sosiaaliportti 2009b.) Sijaisvanhemman tulee suojella ja hoivata lasta, turvata ja seurata hänen kehitystään, tukea lapsen yhteydenpitoa hänelle läheisiin ihmisiin ja sitoutua lapseen. On myös tärkeää selvittää, hyväksyvätkö muut sijaiskodin jäsenet sijoitettavaksi saapuvan lapsen ja voiko hän saada tasavertaisen aseman kodin muihin jäseniin nähden. (Sosiaaliportti 2009a.)

Perhehoitajalta eli sijaisvanhemmalta ei vaadita erityisiä koulutusvaatimuksia, mikäli perhehoitoa annetaan enintään neljälle lapselle. Jos perheessä halutaan kuitenkin hoitaa yli neljää, mutta enintään seitsemää lasta, täytyy perhekodissa annettavasta hoidosta vastata vähintään kaksi henkilöä, joista ainakin toisella on tehtävään soveltuva ammatillinen sosiaali- tai terveysalan koulutus sekä riittävä kokemus hoito- ja kasvatustehtävistä. Sijaisvanhempana voi toimia myös yksin asuva ja yksinhuoltaja. Myös uusperheet voivat ryhtyä sijaisperheiksi. Sijaisvanhemmiksi ryhtyville ei ole myöskään määritelty ehdottomia ikärajoja. Usein on kuitenkin pidetty ohjeena sitä, että sijaisvanhempi ikänsä puolesta sopisi lapsen biologiseksi vanhemmaksi. Kuitenkin joissakin tapauksissa, esimerkiksi sukulaissijaisvanhemmuudessa, ikäkysymystä pohditaan aina yhdessä sijoittajan kanssa. (Hakkarainen ym. 2010, 6.)

Perhehoidosta vastaavien viranomaisten tulee järjestää sijaisvanhemmuudesta kiinnostuneille riittävästi tietoa ja tukea ennen sijaisvanhemmaksi ryhtymistä. Sijaisvanhemmuutta harkitseville järjestetäänkin PRIDE -valmennuskursseja, jotka

toteutetaan ryhmävalmennuksena. Valmennukseen kuuluu yhdeksän ryhmätapaamista, perhetapaamisia ja kotikäyntejä, kotitehtäviä sekä sijaisvanhempien valmiuksien arviointi. PRIDE -valmennukseen osallistuneiden kokemusten mukaan valmennus auttaa tekemään päätöksen sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä sekä antaa valmiuksia ryhtyä sijaisvanhemmaksi. PRIDE-valmennuksen järjestämisvastuu on perhehoitoa järjestävillä ja sijoittavilla tahoilla kuten muun muassa perhehoitoa järjestävillä kunnilla ja alueellisilla sijaishuoltoyksiköillä. (Hakkarainen ym. 2010, 7.)

3 SISARUSSUHDE – ELÄMÄN PISIN SUHDE

3.1 Sisarussuhteiden merkitys

Sisarussuhteet ovat yleensä ihmisen elämän pisimpään kestäviä ihmissuhteita. Sisarussuhde nähdäänkin ihmisen elämänkaaren aikana toiseksi tärkeimpänä ihmissuhteena lapsi-vanhempi -suhteen jälkeen. (Högländer-Tamminen 2001, 14.) Myös Salokangas (1985, 382, 385) kuvailee sisarussuhteen olevan lähes poikkeuksetta elämän pisin ihmissuhde. Sisarussuhteiden laatu vaihtelee eri ikäkausina, on parempia ja huonompia kausia. Myös ulkopuolisilla olosuhteilla kuten lasten ikäerolla ja sukupuolella on merkitystä sisarussuhteeseen.

Sisarussuhteet eivät ole staattisia, paikallaan pysyviä ihmissuhteita, vaan ne voivat muuttua lapsen siirtyessä kehitysvaiheesta toiseen. Sisarukset ovat myös keskeisessä asemassa lapsen kehityksessä ja kasvussa. Sisarussuhteet ovat myös malleina kaikille vuorovaikutussuhteillemme, esimerkiksi ystävien ja puolison kanssa. Sisarussuhteet vaikuttavatkin merkitsevästi monella eri tavalla ihmisen elämään. Erilaiset ihmissuhteemme, myös sisarussuhteemme, muokkaavat ja luovat sitä todellisuutta, miten toimimme ja elämme suhteessa toisiin ihmisiin. (Ollonqvist & Saranpää 2001, 7, 11.) Myös Salminen (1999, 140) toteaa sisarussuhteiden vaikuttavan suuressa määrin lapsen ja nuoren kehitykseen. Lisäksi Salokangas (1985, 384) ottaa kantaa sisarussuhteiden positiivisiin vaikutuksiin. Hänen mukaansa sisarusparvessa lapset opettavat toisilleen paljon erilaisia asioita kuten ystävyyttä, leikkimielisyyttä ja joustavuutta.

Sanders (2004, 1) kuvailee sisarussuhdetta yksilölliseksi suhteeksi, joka sisältää emotionaalisen voiman ja läheisyyden elementtejä sekä myös kilpailukyvyn, epävarmuuden ja emotionaalisen ymmärtämisen ja tukemisen ominaisuuksia. Salokankaan (1985, 382, 384-385) mukaan sisarussuhde parhaimmillaan tarjoaa kokemuksen erilaisuudesta ja toisaalta tunteen yhteenkuuluvuudesta ja pysyvyydestä. Sisarussuhteiden kehittymiseen vaikuttavat kuitenkin lukuisat eri tekijät. Sisarussuhteissa kamppaillaan usein tärkeiden tunteiden, tilanteiden ja tapahtumien

kanssa. Sisarusten välillä siis syntyy paljon ristiriitoja, mutta tällaisia pettymyksiä tarvitaan suhteen syventämiseen. Sisarusuhde onkin usein sekoitus arvojen, roolien ja identiteettien yhteensopivuutta sekä keskinäisten tarpeiden tyydyttämistä. Toisaalta suhde on myös pettymyksiä, hämmennystä ja tyytymättömyyttä täynnä. Kaikissa sisarusuhteissa täytyykin oppia käsittelemään vahvoja tunteita ja tunteuksia.

Lapsen ja vanhemman välisellä kiintymyssuhteella on Ollonqvistin ja Saranpään (2001, 7) mukaan merkitystä lasten sisarusuhteille. Vanhemmat tuovat perheeseen omat sisaruskokemuksensa ja sitä kautta toiminnallaan edesauttavat tai vaikeuttavat omien lastensa sisarusuhteiden kehittymistä. Sisarusuhteiden kehittymistä helpottaa, jos vanhemmat kykenevät luomaan jokaiseen lapseensa turvallisen ja tyydyttävän suhteen. Myös Högländer-Tamminen (2001, 14) kuvaa lapsen turvallisen kiintymyssuhteen vanhempiin olevan yksi avaintekijä sisarusuhteen muodostumiselle. Kun lapsilla on turvallinen kiintymyssuhde erityisesti äitiin, kehittyy sisarusuhde todennäköisesti sopuisaksi. Sisarusuhteella on suurempi mahdollisuus puolestaan muodostua riitaisaksi, mikäli kiintymyssuhde on turvaton. Kiintymyssuhteen rinnalla lapsen temperamentilla on iso rooli sisarusuhteen kehittymiseen. Salokangas (1985, 383) muistuttaa, että vanhempien puuttuessa tai muista syistä johtuen sisarukset voivat luoda myös toisiinsa vahvan kiintymyssuhteen, mikä vaikuttaa positiivisesti lapsen persoonallisuuden kehitykseen.

Huostaanoton jälkeen lapset voivat menettää kiintymyksensä biologisiin vanhempiin ja sijaisperheestä voi lapselle tulla hänen ainoa, oikea perheensä. Sijoitettu lapsi kokee sijaisperheen omaksi perheekseen, jos sijaisperheessä vallitsee hoitava ja huolehtiva ilmapiiri, ja sijoitettu lapsi kokee tulleensa kohdelluksi samalla tavalla kuin perheen biologiset lapset. Aina kiintymyssuhdetta sijaisvanhempiin ei kuitenkaan synny, mikä vähentää sijoitettujen lasten perheeseen kuulumisen tunnetta. (Gardner 1998, 694-698.) Yhteiskunnan lukuisat avohuollon tukitoimena tapahtuvat sijoitukset voivatkin Tuovilan (2008, 49) mukaan olla yksi syy siihen, että lapsella ei ole yhteiskunnan lupaa tai aikaa alkaa kiintyä uusiin sijaisvanhempiinsa.

Huostaanotetut lapset ja nuoret ovat lähes poikkeuksetta kiintymismalleiltaan ja vuorovaikutustaidoiltaan vaurioituneita (Tuovila 2008, 52). Pitkittäistutkimuksessaan Andersson (2005, 54) on seurannut sijaisperheeseen sijoitettujen lasten suhteita perheenjäseniin. Tuovilan edellä mainitusta huomiosta huolimatta Anderssonin aineisto osoitti, että lapsuuden eri vaiheissa voidaan muodostaa merkityksellisiä kiintymyssuhteita. Myös Rautio (2005, 34-35) on tutkimuksessaan havainnut, että lapsi, joka on turvattomasti kiintynyt omaan biologiseen vanhempansa, voi kuitenkin myöhemmässä elämässään luoda turvallisen kiintymyssuhteen sijaisvanhempansa. Kun lapsi sijoitetaan sijaisperheeseen, on hänellä mahdollisuus oppia uusia ja korvaavia kiinnittymisen tapoja suhteessa hoivaavaan aikuiseen.

Nykyaikana, kun perhesiteet ja -rakenteet jatkuvasti muuttuvat, ei sisarusuhteiden määrittäminen ole enää yksiselitteistä. Suhde voi perustua yhteiseen perimään, perheen yhteiseen historiaan, arvoihin ja kulttuuriin tai lakiin. Biologisen siteen rinnalla sosiaalisen ja psykologisen siteen huomioiminen sisarusuhteissa onkin nykyään entistä tärkeämpää. (Kerola 2010b, 14-15.)

3.2 Sijaissisarus – sisarus ilman biologiaa

Sijaissisarudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sellaisia sisarusuhteita, joita sijaisperheissä muodostuu sijoitettujen lasten ja sijaisperheen biologisten lasten välille. Sijaisperheen lasten sijaissisarussuhteet sisältävät omia erityispiirteitään verrattuna perinteiseen ydinperheen sisarusuhteisiin (Ollonqvist & Saranpää 2001, 7). Kerolan (2010b, 15, 76) pro gradu-tutkimuksen mukaan sijaissisaruuutta kuvaa parhaiten ”fiktiivisen” sisaruuden käsite, joka tarkoittaa kahta ihmistä, joilla ei ole toisiinsa biologista sidettä, mutta joille on annettu sisaruksen asema perheessä. Sijaissisarussuhdetta määrittää sekä sosiaalinen että psykologinen side. Psykologinen tunneside perustuu kiintymykseen ja lasten välinen yhdessäolo arjessa luo puitteet sosiaaliselle sisaruudelle. Myös Sanders (2004, 3) puhuu erilaisista sisaruuden määrittelyistä. Hän muun muassa mainitsee sosiaalisen sisaruuden käsitteen. Määritelmällä hän tarkoittaa yhdessä, samassa perheessä kasvatettuja lapsia, joilla ei ole biologista sidettä toisiinsa. Esimerkiksi laillisen järjestelyn kuten si-

joituksen seurauksena lapset saavat sijaisperheessä sosiaalisen sisaren aseman perheen biologisiin lapsiin nähden.

Sijaissisarussuhde voidaan määrittellä eri tilanteissa usein eri tavoin. Sijaissisarussuhteissa korostuu perheen määrittelyn henkilökohtaisuuden lisäksi myös määrittelyn aika- ja tilannesidonnaisuus. Sijaissisaruuutta ei voi määrittellä ulkoapäin kuten esimerkiksi voi sisaruuden, joka perustuu biologiseen siteeseen. Sijaissisaruus määrittyykin kunkin sijaissisaruksen omakohtaisena kokemuksena. Sijoitettuja lapsia voidaan pitää oikeina sisaruksina, mutta silti perheen määrittelyn hankaluus ja perhesuhteiden neuvoteltavuus liittyvät myös sijaissisaruuuden problematiikkaan. (Kerola 2010a, 14.)

Kerola (2010a, 76) kuvaa tutkimuksessaan sijaissisarussuhdetta vuorovaikutuksen kokonaisuudeksi, johon sisältyy toiminnan lisäksi sekä sanallista että sanatonta viestimistä. Arjen vuorovaikutus lasten välillä ja yhdessäolo koostuvat peleistä, leikeistä, television katselusta sekä juttelemisestä. Vaikka riitelyä ilmenee sijaissisarussuhteissa harvoin, näyttää esimerkiksi kateus lukeutuvan sijaissisaruuuden perustunteisiin. Myös Höjerin (2007, 78) mukaan sijaissisarussuhteessa riitelyä ilmenee harvoin. Hänen tutkimukseensa osallistuneista sijaisperheen biologisista lapsista (n=684) 77 % kertoo riitelevänsä sijoitetun lapsen kanssa harvoin tai ei koskaan ja 23 prosentin mukaan riitoja syntyy usein. Mikäli konflikteja ilmenee, suurilta osin ne ovat niin sanottuja normaaleja sisarusten välisiä riitoja.

4 TIE TASA-ARVOISUUTEEN

4.1 Lapsen oikeus tasavertaisuuteen

Lasten oikeuksien yleissopimuksen toisessa artiklassa todetaan, että lapsen oikeudet kuuluvat jokaiselle lapselle. Lasta ei saa syrjiä ja aikuisten on toimittava niin, että lapsen etu tulee huomioiduksi. Sopimuksen mukaan lapsella tulee olla mahdollisuus ilmaista oma mielipiteensä ja aikuisten tulee kuunnella lasta. Lasta ei saa syrjiä tai kohdella epätasa-arvoisesti hänen ulkonäkönsä, sukupuolen, mielipiteensä, alkuperän, sosiaalisen alkuperän tai muun ominaisuuden vuoksi. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 2, 3, 12 artikla.)

Lastensuojelussa keskeisiä arvoja ja periaatteita ovat muun muassa yhdenvertaisuus, tasa-arvoinen kohtelu, osallisuus ja lapsen edun huomioiminen. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä samalla huolehtien siitä, että perheessä kaikille lapsille turvataan tasa-arvoiset elämisen ja kehittymisen mahdollisuudet. Lasten oikeudet kuuluvatkin tasavertaisina kaikille lapsille heidän perheoikeudellisesta asemastaan ja sosiaalisesta taustastaan riippumatta. (Sosiaaliportti 2008.) Tutkijoiden näkemyksen mukaan lasten oikeuksien sopimus sekä lastensuojelun keskeiset arvot toimivat hyvänä ohjenuorana myös vanhempien kasvatuksessa niin perinteisessä ydinperheessä kuin sijaisperheessäkin; perheen lapsia tulisi kohdella tasa-arvoisesti huolimatta heidän alkuperästään tai sosiaalisesta taustastaan.

4.2 Vanhempien kasvatuksen tasapuolisuuden tärkeys

Lapset ovat yksilöllisiä, eri kehitysvaiheessa olevia erilaisia ihmisiä, joten on normaalia, että vanhemmat suhtautuvat heihin eri tavoin. Tällaisessa tilanteessa erilainen kohtelu voi usein tuntua lapsesta epätasavertaiselta kohtelulta. Kehityspsykologi Dunn on havainnut, että lapset huomaavat äärimmäisen herkästi, mil-laista vanhempien kohtelu heitä ja heidän sisaruksiaan kohtaan on. Epätasa-arvoiset vanhempi-lapsi-suhteet aiheuttavat lapsille sopeutumisongelmia varhaisesta iästä lähtien. (Parker & Stimpson 2004, 160.)

Kun lapsi huomaa, että toista lasta suositaan, hän alkaa hakea huomiota eri tavoin ja jopa jossakin tapauksessa vetäytyä ja sulkeutua. Jos perheen yksi lapsi jää vähemmälle huomiolle ja häntä rangaistaan muita enemmän, voi se saada lapsen tuntemaan, että hän on epäsuosiossa, ja että muita lapsia rakastetaan enemmän kuin häntä. Lapsen mielipaha voi näyttäytyä vetäytyvällä tai aggressiivisella käytöksellä. Tällä voi olla sisarusten väleihin vihamielinen ja riitaisa vaikutus, joka saattaa muuttaa sisarussuhteiden laatua pysyvästi. (Parker & Stimpson 2004, 161.) Myös Rannikko (2008, 33) on väitöskirjassaan todennut, että lapset vertaavat itseään paljon sisaruksiinsa. Vanhempien eriarvoinen kohtelu heijastuu sisarussuhteisiin. Lapsi vertaakin helposti vanhempiensa huomion ja tuen määrää siihen, miten paljon ja millaista huomiota sisarukset vanhemmilta saavat. Vanhempien käyttäytymisellä on vaikutusta myös lasten väliseen kilpailuun. Vanhempien pitkäkestoinen ja puolueellinen suosiminen sekä tunne kuulumattomuudesta perheen sisäiseen vuorovaikutussysteemiin pitävät yllä sisarusten kilpailuhenkistä käyttäytymistä.

Myös Ollonqvist ja Saranpää (2001, 10-11) toteavat sisarussuhteiden muotoutumisessa merkittäväksi tekijäksi sen, miten vanhemmat lapsiaan kohtelevat. Erityisesti äidin taholta saatu erilainen kohtelu on yhteydessä monimutkaiseen ja vihamieliseen sisarussuhteeseen. On kuitenkin huomattava, että lasten täysin tasavertainen kohtelu on mahdotonta, koska vanhempien tulee kohdella eri-ikäisiä, eri sukupuolta olevia ja persoonallisuudeltaan erilaisia lapsia heidän tarvitsemallaan tavalla. Lisäksi Salokangas (1985, 385) muistuttaa myös vanhempien asenteen ja odotusten luonnollisesti vaikuttavan sisarussuhteiden laatuun. Hyvin toimivassa perheessä vanhemmat kuitenkin pystyvät huomioimaan ja sallimaan lastensa yksilölliset eroavaisuudet.

5 TUTKIMUKSEN TAVOITE, TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimus on hankkeistettu, sillä Lahden lastensuojelun perhehoidon työntekijät pystyvät hyödyntämään tutkimuksen tuloksia omassa työssään. Tutkimus toteutettiin yhdessä Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimin kanssa, myös aihe rajattiin heidän kanssaan yhteistyössä. Tutkimustulosten toivotaan lisäksi hyödyttävän sijaisperheitä, sijaisvanhemmiksi aikovia ja yleisesti perhehoidon piirissä työskenteleviä. Tavoitteena on myös, että tutkimus toimisi eräänlaisena tiedonlähteenä ja vertaistukimuotona sijaisperheessä asuville sekä asuneille lapsille ja nuorille. Tutkimuksen toivotaan herättävän kiinnostusta myös sijaisperheen biologisten lasten ja nuorten parissa.

Tavoitteena tutkimuksessa on saada paremmin kuuluviin sijoitettuna olleiden nuorten äänet, koska sijaissisaruudesta on tehty vähän tutkimuksia sijoitettujen lasten näkökulmasta. Tasa-arvoisuus koettiin olevan yksi oleellisimmista tekijöistä sisarusuhteissa ja nimenomaan sijaisperheen arjessa sekä vuorovaikutuksessa. Tästä syystä tämä sijaissisarouden tasa-arvoisuutta käsittelevä opinnäytetyö voisi toimia hyvänä informaation lähteenä myös sijaisvanhemmille heidän kasvatustehävänsä tukena.

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa sijaisperheisiin sijoitettujen nuorten kokemuksia ja ajatuksia sijaissisarouden tasa-arvoisuudesta. Tutkimuksessa kiinnitetään erityisesti huomiota sijaissisarussuhteissa koettuihin tunteisiin ja vuorovaikutukseen. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa, miten nuorten kokemukset vanhempien kasvatuksen tasapuolisuudesta ovat määrittäneet sijaissisarussuhteita.

Tutkimustehtävänä tutkimuksessa on selvittää millaisia kokemuksia sijaisperheessä sijoitetuilla nuorilla on sijaissisarouden tasa-arvoisuudesta.

Tutkimuskysymykset tässä tutkimuksessa ovat:

1. Millaisia tunteita sijaisperheessä ilmenee ja miten ne määrittävät sijaissisarussuhdetta?
2. Miten nuori nykypäivänä kuvailee sijaisperheessä asumisen aikaista vuorovaikutusta sekä tämänhetkistä sijaisperheen jäsenten välistä vuorovaikutusta?
3. Miten vanhempien kasvatuksen tasavertaisuus määrittää sijaissisarussuhteita?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTUMINEN

6.1 Aikataulu

Varsinainen työskentely opinnäytetyön parissa aloitettiin ilmoittautumalla opinnäytetyöprosessiin toukokuussa 2010. Kesän 2010 aikana aihetta pohdittiin ja hankittiin alustavaa lähdemateriaalia. Aiheen rajausta jatkui vielä vuoden 2010 syksyllä. Syys-marraskuussa 2010 oltiin sähköpostitse yhteydessä eri lastensuojelun perhehoitoa tarjoaviin tahoihin. Tutkijoiden tarpeet ja odotukset tutkimuksen toteuttamisesta eivät kuitenkaan vastanneet niiden perhehoitotahojen odotuksia, keihin oltiin alustavasti yhteydessä. Osalla perhehoitotahoista ei myöskään ollut tarjota tutkimuksen kohderyhmään sopivia haastateltavia.

Opinnäytetyön yhteistyökumppaniksi valikoitui eri perhehoitotahojen joukosta lopulta Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimi. Yhteistyön alkamista heidän kanssaan tukivat samanlaiset mielenkiinnon kohteet sekä se, että perhehoidon tiimin tarpeet, toiveet ja näkemykset tutkimuksen toteuttamisesta vastasivat tutkijoiden omia ajatuksia. Lopullinen aiheen rajausta tapahtui yhteydenpidon ja ajatusten vaihdon seurauksena marraskuun 2010 alussa.

Lähdemateriaalin hankinta ja niihin tutustuminen jatkui tiiviisti ennen suunnitelmaseminaaria, joka pidettiin 9.12.2010. Suunnitelmaseminaarin jälkeen tutkimuslupahankintaprosessi käynnistettiin ja tammikuussa 2011 teorian kirjoitus jatkui. Tammikuussa 2011 Lahden perhehoidon sosiaalityöntekijä oli yhteydessä sähköpostitse tutkimuksen kohderyhmään sopiviin nuoriin, jotka saivat luettavakseen laatimamme kirjeet (LIITE 1). Kirjeissä korostettiin, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, aineiston käsittely täysin luottamuksellista eikä tutkimuksesta voida tunnistaa yksittäistä henkilöä. Nuorten annettua suostumuksensa yhteystietojensa luovuttamiseen saimme haastateltavien nuorten yhteystiedot tammikuun 2011 loppupuolella. Samaan aikaan myös teemahaastattelukysymykset (LIITE 2) muokattiin valmiiksi ja haastattelurunko ja –kysymykset testattiin kahdella eri henkilöllä. Toinen heistä oli hieman kohderyhmäämme vanhempi henkilö,

joka on asunut vuosia sijoitettuna sijaisperheeseen, kun taas toinen henkilöistä ei ollut mitenkään sidoksissa tutkimuksen kohderyhmään.

Prosessi eteni yhteydenotoilla tutkimuksen haastateltaviin ja sopimalla haastatteluiden järjestämisestä. Teemahaastattelut toteutettiin helmikuussa 2011, ja välittömästi haastatteluiden jälkeen haastattelut litteroitiin. Haastatteluaineisto analysoitiin maaliskuun alussa 2011. Analysoinnin jälkeen opinnäytetyön teoriapohja ja tulososio koottiin sekä muokattiin valmiiksi. Maaliskuun lopussa 2011 opinnäytetyön kirjoitusprosessia jatkettiin johtopäätöksien ja pohdinnan kirjoittamisen muodossa. Maalis-huhtikuun vaihteessa 2011 opinnäytetyön teksti hiottiin lopulliseen muotoonsa.

6.2 Kohderyhmä

Tutkimuksessa haastateltiin kolmea sijaisperheessä sijoitettuna ollutta nuorta. Haastateltavat nuoret edustivat molempia sukupuolia ja olivat iältään 18–21-vuotiaita eli kukin heistä oli vielä haastattelutilanteen ajankohtana jälkihuollon tuen piirissä. Haastatelluista nuorista jokainen on muuttanut sijaisperheestä pois viimeisen vuoden sisällä. Lastensuojelulain (417/2007, 75 §) mukaan jokaisella nuorella on oikeus jälkihuoltoon. Nuorelle on järjestettävä mahdollisuus jälkihuollon saamiseen sijaishuollon päättymisen jälkeen sekä myös avohuollon tukitoimenpiteenä tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, mikäli sijoitus on yhtäjaksoisesti kestänyt vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Nuorelle laadittavasta jälkihuoltosuunnitelmasta huolehtii jälkihuollosta ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Jälkihuollon tarkoituksena on tukea sijaishuollossa ollutta nuorta, hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa nuori on. Jälkihuollon palvelut laaditaan aina suunnitelmallisesti yhteistyössä viranomaisten kanssa niin, että nuoren yksilöllinen tarve huomioidaan. Yleisesti jälkihuollon tarkoituksena on tukea nuoren kotiutumista sijaishuollosta ja helpottaa nuoren itsenäistymistä. Jälkihuolto on vapaaehtoista

nuorelle ja sen järjestämisvelvollisuus päättyy viimeistään nuoren täytettyä 21 vuotta. (Sosiaaliportti 2010a.)

Nuorista koostuva tutkimusjoukko rajattiin niin, että nuoret ovat olleet sijoitettuna sijaisperheeseen Päijät-Hämeen alueella. Haastatelluista nuorista jokainen oli asunut sijaisperheessä yli kahdeksan vuotta. Nuorten sijaisperheiden kokoonpano vaihteli kolmen lapsen perheestä yli viiden lapsen perheeseen. Jokaisen nuoren sijaisperheessä asui sekä sijoitettuja lapsia että biologisia lapsia. Yhden nuoren sijaisperheessä asui hänen biologinen sisaruksensa, jolloin tutkimuksessa luonnollisesti otettiin huomioon nuoren ja hänen biologisen sisaruksensa välinen suhde. Tutkimuksessa ei kuitenkaan sen laajemmin pohdittu, mitä vaikutusta juuri biologisella siteellä on heidän sisarussuhteeseensa, vaan heidän välistä sisarussuhdetta käsiteltiin samanarvoisesti muiden sijaisperheessä muodostuneiden sisarussuhteiden rinnalla. Tutkimuksessa ei myöskään otettu huomioon haastateltavien nuorten omia, sijaisperheen ulkopuolella asuvia biologisia sisaruksia.

Haastatellut kolme nuorta valikoituivat tutkimukseen yhteistyökumppanin Lahden lastensuojelun perhehoidon kautta. Perhehoidon tiimin yksi sosiaalityöntekijä lähetti tutkijoiden laatiman saatekirjeen sähköpostilla viidelle nuorelle, jotka Lahden perhehoitotiimi oli itse ennalta valinnut tutkimukseen sopiviksi nuoriksi. Alkuperäisenä suunnitelmana oli haastatella näiden viiden sijaisperheessä asuneen nuoren joukosta neljää, mutta Lahden perhehoidon tiimin sosiaalityöntekijä sai vain kolmeen nuoreen yhteyden. Nämä kolme nuorta antoivatkin kaikki suostumuksensa haastatteluun osallistumiseen ja yhteystietojensa luovuttamiseen tutkijoille. Siksi kohderyhmämme koostuu kolmesta sijaisperheessä sijoitettuna olleesta nuoresta.

6.3 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimuksessa pyrittiin erityisesti korostamaan haastatteluihin osallistuneiden nuorten yksilöllisiä kokemuksia sijaisperheestä. Tutkimuksen analysointivaiheessa haastatteluaineistoa

tarkasteltiin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, jotta tutkimus kuvaisi mahdollisimman totuudenmukaisesti ja tarkasti nuorten ajatuksia sekä kokemuksia.

Lähtökohtana kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa on kuvata mahdollisimman kokonaisvaltaisesti todellista elämää ja tutkittavaa ilmiötä, joka on usein hyvin moninainen. Kvalitatiivinen tutkimus onkin luonteeltaan kokonaisvaltaista tiedon hankintaa, missä aineisto kootaan todellisissa ja luonnollisissa oloissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161, 164.) Se tuo näkyväksi tutkittavien havainnot tilanteista ja antaa mahdollisuuden esimerkiksi heidän menneisyytensä huomioimiseen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 27).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineistoa käsitellään syvällisesti ja sellaisen näkemyksen kautta, joka on syntynyt yksityiskohtaisesta perehtymisestä aineistoon. Tutkija voi luottaa omiin havaintoihinsa ja keskusteluihin tutkittavien kanssa. Laadullisessa tutkimuksessa tarkoituksena onkin aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, ei teorian tai erilaisten hypoteesien testaaminen. (Hirsjärvi ym. 2009, 164-165.) Laadullisissa analyyseissa ilmenee usein merkitysten tulkitusta. Pelkän näkyvässä olevan tarkastelun lisäksi tutkija pyrkii löytämään analysoidessaan tutkittavaa asiaa myös sellaisia piirteitä, jotka eivät ole varsinaisesti tekstissä lausuttuina. Tutkija omaa tietyn perspektiivin eli oman näkökulman tutkittavaan asiaan, ja hän tulkitsee haastattelua tästä näkökulmasta. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 137.)

6.4 Aineistonkeruumenetelmänä temahaastattelu

Tässä opinnäytetyössä aineistonkeruumenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua temahaastattelua. Puolistrukturoidussa temahaastattelussa ei ole olennaista yksityiskohtaisten kysymysten asettelu vaan se, että temahaastattelu etenee ennalta valittujen keskeisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten pohjalta. Tämän vuoksi haastattelu pääosin vapautuu tutkijakeskeisyydestä, jolloin tutkittavien äänet tulevat paremmin kuuluville. Haastattelun vastauksia ei ole sidottu tiettyihin vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat saavat vastata omin sanoin.

Teemahaastattelussa olennaista ovatkin haastateltavien tulkinnat asioista ja heidän asioille antamat merkityksensä, jotka syntyvät haastateltavan ja haastattelijan keskinäisessä vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48; Tuomi & Sarajärvi 2009, 75.)

Pyrkimyksenä on löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaisesti. Ennalta valitut teemat pohjautuvat yleensä tutkimuksen viitekehykseen eli siihen tietoon, mitä tutkijoilla on etukäteen tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelussa tärkeää onkin saada niin paljon tietoa halutusta asiasta kuin mahdollista. Siksi onkin perusteltua antaa esimerkiksi haastattelun aihe ja teemat haastateltaville etukäteen tutustuttavaksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73-75.) Tutkimuksen haastateltavat nuoret saivatkin luettavakseen etukäteen tutkijoiden laatiman kirjeen, josta tulivat ilmi muun muassa haastattelun aihe ja sen teema-alueet.

Tutkimuksen teemahaastattelun teemat nousivat tutkimuskysymyksistä ja teoriainformaalin pohjalta. Teemojen valikoitumiseen vaikutti myös tutkijoiden oma kiinnostus, aikaisemmat tutkimukset sijaisisaruuudesta sekä yhteinen ajatustenvaihto opinnäytetyön ohjaajan ja yhteistyökumppanin kanssa. Ensimmäisenä haastattelun teemana on taustatietojen kartoitus. Taustatiedoissa haluttiin saada selville haastateltavien ikä, sijoituksen kesto sijaisperheessä ja perheiden kokoonpano. Perheiden kokoonpanolla haluttiin kartoittaa se, kuinka monta lasta sijaisperheessä asuu ja on asunut, mikä on haastateltavan suhde perheen lapsiin ja lasten suhde perheeseen sekä se, minkä ikäisiä perheen lapset ovat. Haastattelun toisessa teemassa haastateltavia heräteltiin aiheeseen kyselemällä, millaisia ajatuksia haastateltavilla herää erilaisista aiheeseen liittyvistä käsitteistä kuten sijaisisaruuudesta ja tasa-arvoisuudesta. Toisessa teemaosiossa haluttiin myös kuulla haastateltavien näkemyksiä yleisesti sisarussuhteidensa laadusta ja merkityksestä lapsuudessa, nuoruudessa ja tänä päivänä.

Haastattelun kolmannen osion yläteemana on sisarussuhde lapsena. Sen alle koottiin kolme eri alateemaa, jotka ovat vuorovaikutus ja yhdessäolo, tunteet ja vanhempien kasvatuksen tasapuolisuus. Nämä kolme alateemaa kohdistettiin nimenomaan lapsuuden kokemuksiin sijaisperheessä. Vuorovaikutuksen teemassa

haluttiin selvittää muun muassa sitä, miten lapset perheessä ovat suhtautuneet toisiinsa ja millaista lasten yhdessäolo sijaisperheessä on ollut. Kyseisen teeman kautta haluttiin tietää myös, miten sisarukset osoittivat luottamusta toisilleen, miten tasa-arvoisuus näkyi haastateltavien mielestä sisarussuhteissa ja miten perheenjäsenet riitelivät keskenään. Toisessa alateemassa eli tunteet –osiossa haluttiin kysyä haastateltavien kokemuksia muun muassa siitä, millaisia eri tunteita sisarussuhteissa ilmeni sekä siitä, millaisia mahdollisuuksia lapsilla oli ilmaista tunteitaan perheessä. Kyseisessä osiossa kiinnitettiin lisäksi erityisesti huomiota kateuden ilmenemiseen sisarusten kesken. Viimeisessä alateemassa, vanhempien kasvatuksen tasapuolisuudessa haluttiin selvittää muun muassa millaisia sääntöjä ja rajoja sekä oikeuksia ja velvollisuuksia perheessä lapsilla on ollut. Kyseisessä teemassa käsiteltiin myös osallisuuden, vanhempien ajan ja kannustuksen sekä vanhempien tunteiden osoittamisen merkitystä.

Neljäntenä yläteemana haastattelussa on sisarussuhde tänään, jolla haluttiin kartoittaa haastateltavien suhdetta nykypäivänä sijaisperheeseen ja sijaissisaruksiin. Haastattelun lopuksi haastateltavilla oli vielä mahdollisuus kysyä tai lisätä haastatteluun tietoja sekä kertoa mielipiteensä siitä, millaisia ajatuksia haastattelu heissä herätti. Haastattelu lopetettiin kysymällä haastateltavilta, millaisia terveisiä he haluaisivat lähettää Suomen muille sijaisperheille ja siellä asuville lapsille, mikäli heillä olisi siihen mahdollisuus.

6.5 Aineiston analysointi

Tutkimuksen analyysimenetelmänä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Analysointivaihe etenikin pääpiirteittäin aineistolähtöisesti saadun haastatteluaineiston pohjalta. Tutkimuksen analyysin tekemiseen vaikutti kuitenkin taustalla tutkijoiden teorianäkemys, sillä tutkijat olivat tutustuneet teorianäkemään ennen sisällönanalyysin toteuttamista. Tutkimuksessa ei käytetty siis puhdasta aineistolähtöistä sisällönanalyysimenetelmää, koska tutkijoiden kytkennät tutkimuksen teoriapohjaan olivat olemassa. Muodostaessa teoreettisia käsitteitä, eli abstrahointivaiheessa, teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä käsitteet tuodaan valmiina, kun

taas aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä ne luodaan aineistosta (Tuomi & Sarajärvi 2004, 117). Tutkimuksen analyysimenetelmää ei voi kuitenkaan luonnehtia teoriaa ohjaavaksi sisällönanalyysiksikään, koska tutkijoiden teorianäytämystä ei varsinaisesti hyödynnetty analyysiluokkien muodostamisessa. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) ovatkin sitä mieltä, että puhtaasti aineistolähtöinen analyysimenetelmä on hankala toteuttaa, koska tutkija ei välttämättä pysty kontrolloimaan sitä, että analyysi tapahtuu tutkittavien ehdoilla eikä tutkijan ennakkoluulojen saattelemana.

Sisällönanalyysillä pyritään kuvaamaan haastatteluaineiston sisältöä sanallisesti. Sisällönanalyysissä etsitään tekstistä ja tutkittavasta ilmiöstä merkityksiä, jotka pyritään kuvaamaan tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Aineisto järjestetään selkeään ja tiiviiseen muotoon niin, ettei sen sisältämä informaatio katoa. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena onkin lisätä informaatioarvoa, koska sisällönanalyysissä aineistosta tarkoituksena on luoda mielekästä, selkeää ja yhtenäistä informaatiota. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–108.)

Laadullisessa sisällönanalyysissä analysointia tehdään tutkimusprosessin jokaisessa vaiheessa. Sisällönanalyysissä aineisto hajotetaan aluksi osiin, luodaan käsitteet ja kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Aineistolähtöisen laadullisen eli induktiivisen aineiston analyysi voidaan jakaa karkeasti kolmivaiheiseksi prosessiksi: Aineisto redusoidaan eli pelkistetään, aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopuksi aineisto abstrahoidaan eli luodaan teoreettiset käsitteet. Abstrahointi on prosessi, jossa tutkija saa käsitteiden yhdistelemisen avulla vastauksen tutkimustehtävään. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108, 112.)

Ennen redusointia eli aineiston pelkistämistä haastattelunauhat litteroidaan eli kirjoitetaan tekstiksi. Tämän jälkeen litteroidut tekstit luetaan useita kertoja läpi ja perehdytään niiden sisältöön. Seuraavassa vaiheessa aineistosta karsitaan tutkimukselle epäoleellinen tieto pois. Tämän jälkeen jäljelle jäänyt oleellinen tieto tiivistetään pelkistetyiksi ilmauksiksi eli aineisto redusoidaan. Tätä vaihetta seuraa klusterointi eli ryhmittely, joka tarkoittaa samankaltaisuuksien ja erilaisuuksien etsimistä pelkistetyistä aineistosta. Ryhmittelyssä pelkistetyt ilmaukset käydään läpi tarkasti ja samaa tarkoittavat käsitteet yhdistetään omaksi luokakseen ja nimetään

sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Ryhmittelyssä luodaan alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmitellyistä käsitteistä käytetään usein nimitystä alaluokka. Kun alaluokat yhdistetään, muodostuu yläluokkia. Yläluokat yhdistetään pääluokiksi ja niille muodostetaan yhdistävä luokka. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 109-110.)

Tutkimuksen analysointi aloitettiin litteroimalla haastattelut eli kirjoittamalla ne tekstimuotoon. Litteroinnissa ei otettu huomioon haastateltujen taukoja puheessa tai äänenpainoja, koska näiden katsottiin olleen epäoleellisia tutkimuksen tulosten kannalta. Haastattelut kirjoitettiin puhtaaksi tarkasti sana sanalta. Litterointi toteutettiin lähes välittömästi haastatteluiden jälkeen, koska tällöin haastatteluiden kulku oli vielä tuoreena tutkijoiden muistissa. Litteroinnissa käytettiin Word-tekstinkäsittelyohjelmaa, fonttia Times New Roman, fonttikokoa 12 ja riviväliä 1,5. Puhtaaksi kirjoitettu teksti eroteltiin myös niin, että haastattelijan ja haastateltavan kommentit kirjoitettiin eri riville selvyuden lisäämiseksi. Puhtaaksikirjoitettua aineistoa kertyi tällöin yhteensä 55 sivua.

Litteroinnin jälkeen puhtaaksikirjoitettu aineisto luettiin useaan otteeseen läpi, jotta sen sisältökokonaisuus hahmottuisi. Tämän jälkeen alkoi aineiston pelkistäminen, jonka yhteydessä aineistosta karsittiin tutkimuksen kannalta ylimääräinen tieto pois. Aineisto siis pelkistettiin vain tutkimuksen kannalta oleellisen informaation osalta. Seuraavassa vaiheessa pelkistetyt ilmaukset tulostettiin paperille, ja ne kaikki leikattiin omiksi paperilapuille niin, että yhdellä paperilapulla oli kirjoitettuna aina yksi pelkistetty ilmaus. Ilmauksia vertailemalla ja yhdistelemällä ne jaoteltiin eri pinoihin samankaltaisuuksiensa ja eroavaisuuksiensa mukaan. Samaa asiaa tarkoittavat pelkistetyt ilmaukset ryhmitellään ja yhdistetään yhdeksi (ala)luokaksi, joka nimetään luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 110). Samankaltaisista pelkistetyistä ilmauksista muodostettiinkin aina yksi käsite, joka kuvasi kyseisten pelkistettyjen ilmausten sisältöä. Tätä jatkettiin niin kauan kunnes kaikki pelkistetyt ilmaukset oli jaettu omiin ryhmiinsä ja niiden sisällöt kuvattu niitä vastaavalla käsitteellä. Tämä kaikki toteutettiin kiinnittämällä paperilaput sinitarralla seinälle. Samankaltaiset pelkistetyt ilmaukset

kiinnitettiin seinällä yhteen kohtaan, jonka viereen kiinnitettiin uusi paperilappu, johon kirjoitettiin kyseisen ryhmän alaluokan nimi.

Pelkistettyjen ilmausten yhdistämisen eli alaluokkien muodostamisen jälkeen analyysia jatkettiin ryhmittelemällä alaluokkia uudelleen. Samankaltaisista alaluokista muodostettiin yksi yläluokka, joka nimettiin alaluokkien sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Esimerkiksi riitely-yläluokkaan ryhmiteltiin alaluokat, joita ovat riidan aiheet, vanhempien puuttuminen riitoihin, riitelytavat, riitojen sopiminen ja riidan osapuolet (LIITE 3). Seuraavassa vaiheessa syntyneistä yläluokista muodostettiin kuusi pääluokkaa: tunteet, vuorovaikutus, tuki, osallisuus, rajaaminen ja kohtelevuus. Analyysivaihe toteutettiin pääluokkien muodostamisvaiheeseen asti kiinnittämällä paperilappuja seinälle. Niin sanotun askartelutyöskentelytavan katsottiin selkeyttävän analyysin tekemistä. Analyysin tekeminen vaihe vaiheelta kirjattiin jälkepäin myös taulukkomuotoon Word-tiedostoon (LIITE 4).

Analyysitaulukko jätettiin hautumaan muutamaksi päiväksi. Tutkijoiden palattua analyysitaulukon pariin työskentelyä jatkettiin tutkimuskysymyksiä tarkentamalla. Tutkimuskysymysten tarkka hahmottelu koettiin kuitenkin hankalaksi, koska pääluokkia syntyi peräti kuusi kappaletta. Abstrahointia jatkettiin muodostamalla pääluokista yhdistäviä käsitteitä. Abstrahointia voidaan jatkaa yhdistelemällä luokkia niin kauan, kuin se on aineiston sisällön kannalta mahdollista ja tarpeellista (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111). Pääluokkien yhdistäminen vielä laajemmiksi käsitteiksi koettiin tarpeelliseksi, koska kuudesta pääluokasta muodostuvat tutkimuskysymykset olisivat olleet liian samankaltaisia, ja niitä olisi syntynyt liian monta.

Pääluokat tuki, osallisuus, rajaaminen ja kohtelevuus liittyivät kaikki vanhempien käytökseen ja kasvatukseen lapsia kohtaan, joten näistä neljästä pääluokasta muodostettiin yksi yhdistävä käsite: vanhempien kasvatustapa. Tästä syystä tunteet ja vuorovaikutus –käsitteet muokattiin vielä aineiston pohjalta yksityiskohtaisemmiksi pääluokiksi, jotka ovat sijaisperheessä ilmenevät tunteet, vuorovaikutus sijaisperheen arjessa ja vuorovaikutus nykypäivänä. Näistä pääluokista muokattiin yhdistävät käsitteet tunteet ja vuorovaikutus (LIITE 5). Abstrahoinnin jatkamisen

jälkeen pääluokkia muodostui seitsemän ja yhdistäviä käsitteitä kolme. Yhdistävät käsitteet vastaavat siis tutkimustehtävään: Millaisia kokemuksia sijaisperheissä sijoitettuna olleilla nuorilla on sijaissisarouden tasa-arvoisuudesta? Yksityiskoh-
taisempi pääluokkien muokkaus helpotti näin kolmen tutkimuskysymyksen muo-
dostumista.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Osa perhettä

Haastatellut nuoret kokivat kaikki olevansa osa sijaisperhettä. Nuoret pitivät sijaisperheen sekä biologisia että muita sijoitettuja lapsia sisaruksinaan. Sisaruutta ei siis ajateltu sijaissisaruuksina vaan ”normaalina” sisaruutena. Nuoret kuvailevat sijaisperheen sisaruutta seuraavasti:

Tai siis sijaissisaruuks, en mä tiä, kun mä oon kuitenkin aina sillai aatellu, et me ollaan niinku sillai sisaruksii..

Must on tuntunu ku omalta siskolta tai sillee, että mä niinku, emmä tavallaan ajatellu sitä, et mä oon sijaissisko, että se on niinku melkeen ku olisin oma sisko.

- - me ollaan ihan varmaan pidetty kaikki toisiamme veljinä ja siskoina, et ei siinä oo mitään ongelmaa.

Vaikka kaikki nuoret pitivätkin sijaisperheessä asuvia lapsia sisaruksinaan, niin ulkopuolisille perheestä kertoessaan yksi nuorista kuitenkin kutsui sisaruksiaan sisko- ja velipuoliksi erotellakseen sen, etteivät he ole biologista sukua hänelle.

... mut jos mä nyt puhun vieraalle, nii kyl mä silloin kutsun niitä ehkä velipuoliks. Et silleen mä oon aina erotellu ne ehkä, et ne ny ei oo mitään biologista sukua. Et ne on aina ollu mulle niin kuin velipuolia ja siskopuolia.

Sijaissisaruuksia ei voi määritellä ulkoapäin, vaan se määrittyy kunkin sijais-sisaruksen subjektiivisena kokemuksena (Kerola 2010a, 14). Haastatellut nuoret kertoivat myös perheen biologisten lasten pitävän heitä sisaruksinaan. Perheen biologiset lapset eivät halunneet puheissaan erotella, että heidän perheessään asuu myös sijoitettuja lapsia, koska kokivat kaikkien perheen lasten olevan samanarvoisia keskenään.

Joskus pienenä – [perheen biologinen lapsi] oli kuitenkin, joku sen luokkalainen kaveri, ku – [perheen biologinen lapsi] oli niinku pu-

hunu sisaruksistaan, ni sit se oli niinku heittäny, et eihän ne oo ees sun oikeita sisaruksii ja – [perheen biologinen lapsi] oli suuttunu sille ihan hirveesti. Se oli vaan huutanu sille, että miten sä voit sanoo tolleen ja kaikkee, et kyl se kuitenkin niinku pitää meit ihan omina sisaruksinaan.

7.2 Sijaisperheessä ilmenee monenlaisia tunteita

Nuorten kertoman mukaan heidän sijaisperheissään ilmeni monia erilaisia tunteita, joita esiintyy myös niin sanotuissa normaaleissakin ydinperheissä. Sijaisvanhempain toimivan Kaskelan (2009, 10) mukaan sijaissisarussuhteiden tuntemukset ja hetket ovat samanlaisia kuin perinteisissäkin sisarussuhteissa. Sijaissisarussuhteissa esiintyy niin ilon, kateuden, ärtymyksen kuin onnenkin tunteita. Tutkimuksessa haastatellut nuoret kuvailevatkin, että sijaisperheiden kirjavaan tunteiden joukkoon sisältyi niin positiivisia kuin negatiivisiakin tunteita kateudesta ylpeyteen ja kiukusta iloon. Tunteita näytettiin niin vanhempi–lapsi-suhteissa kuin sisarustenkin kesken.

Iloisia ja onnellisia hetkiä esiintyi lasten leikeissä, perheen yhteisissä aktiviteeteissa ja tavallisissa arjen tilanteissa. Nuoret kokivat, että onnellisia hetkiä perheessä oli enemmän kuin negatiivisia hetkiä. Nuoret eivät nostaneet haastatteluissa esille rakkauden tunnetta, lukuun ottamatta yhtä nuorta, joka koki sijaisperheessä vallitsevan rakkauden ilmenevän vanhemmilta saatuna rakkautena ja sisarusrakkautena. Nuoret kertoivat myös ylpeyden olevan yksi sijaisperheessä ilmenneistä positiivisista tunteista. Ylpeyttä esiintyi vanhempien taholta lähinnä lasten koulunkäyntiin ja harrastuksiin liittyen.

No kouluarvosanat ja tämmöset, oli se salibandyharrastus, nii aiheutti vanhemmissa ylpeyttä.

No emmä tiedä, varmaan silloin, kun mä sain ylioppilaslakin päähän esimerkiksi. Ja jotain, pääsin tänne kouluun sisään ja kyll varmaan vähän oli ylpeetä, voisin kuvitella.

Negatiiviset tunteet olivat nuorten kertoman mukaan vahvemmin läsnä sijaisperheen arjessa kuin positiiviset tunteet. Negatiivisista tunteista mainittiin muun mu-

assa pettymys, viha, kiukku ja vahingonilo. Nuorten mainitsemista tunteista korostuivat erityisesti kateus ja mustasukkaisuus. Nuoret kokivat olleensa kateellisia perheen biologisille lapsille erityisesti tilanteissa, kun nämä saivat enemmän oikeuksia tai joutuivat tekemään vähemmän kotitöitä kuin sijoitetut nuoret. Myös erilaisten lahjojen saaminen herätti yhdessä nuoressa kateutta. Perheen biologiset lapset olivat puolestaan nuorelle kateellisia hänen suuremmista lahja- ja tavaramääristä.

No kyl mä välillä olin kateellinen sille – [perheen biologiselle lapselle], ku se sai sit teini-ässä mennä ja tulla ja sit mä en kuitenkaan, ku mä olin samassa ässä, nii mä en saanu tehä mitään, nii siinä kohtaa tuli ehkä kateus.

Mustasukkaisuutta myös ilmeni perheen biologisen lapsen taholta sijoitettua lasta kohtaan, ja toisinpäin. Erään perheen biologinen lapsi ei ymmärtänyt iän tuomia vapauksia ja oli sen vuoksi mustasukkainen sijoitetulle lapselle, koska hän sai enemmän vapauksia, koska oli iältään vanhempi. Yksi nuori puolestaan oli mustasukkainen perheen biologiselle lapselle, koska tämä sai useimmiten tahtonsa läpi arjen tilanteissa. Suurin mustasukkaisuuden tunne nuorelle syntyi silloin, kun hän koki, että perheen biologista lasta suosittiin. Kerrottuaan siitä sijaisäidilleen, nuori ei kuitenkaan saanut kaipaamiaan perusteluja biologisen lapsen eriarvoiseen asemaan.

Mä muistan, et mä joskus sanoin niinku äitille siitä joskus pienenä. Et joku juttu harmitti, ku se [perheen biologinen lapsi] niinku sai enemmän jotain tai jotain. Et sitä suosittiin. Niin sit äiti sano mulle siit, et niinku tälleen että: Niin, et elämä on välillä vähän epäreiluu. Sano vaan tolleen. Sit mul tuli siit kauhee sillai kiukku ja viha. Et niinku. Mä luulen, et siit se lähti. Mä olin tosi pieni sillon ja. Mä muistan ton, et siit niinku lähti sillai niinku kaikist kovin mustasukkasuuden sillai.

7.3 Vuorovaikutuksen äärellä

Yhdistävä käsite vuorovaikutus koostuu sisällönanalyysitaulukon mukaisesti kahdesta pääluokasta, jotka ovat vuorovaikutus sijaisperheen arjessa ja vuorovaikutus

nykypäivänä. Sijaisperheen arjen vuorovaikutuksessa käsitellään yhdessäoloa perheessä sekä perheenjäsenten keskinäistä luottamusta ja riitelyä. Sen sijaan vuorovaikutuksessa nykypäivänä käsitellään nuoren tämän hetkistä suhdetta sijaisperheeseen ja keskinäistä yhteydenpitoa.

7.3.1 Mistä sijaisperheen arjen vuorovaikutus on tehty?

Nuorten haastatteluista nousi esille kolmella eri tavalla jäseneltävää yhdessäoloa perheenjäsenten välillä. Yhdessäoloa havaittiin olevan sisarusten välillä yhdessä tekemisen ja leikin muodossa, kaikkien perheenjäsenten kesken sekä kahden kesken vanhempien ja lapsen välillä.

Sisarusten välinen yhdessäolo lapsuudessa koostui pitkälti normaaleista leikeistä ja tekemisestä. Nuoret kertoivat katsoneensa yhdessä piirrettyjä, leikkineensä erilaisilla leluilla ja pelanneensa lautapelejä. Myös ulkona leikkiminen oli iso osa sisarusten välistä yhdessäoloa. Pihalla muun muassa laskettiin mäkeä, leikittiin hippaa ja pelattiin erilaisia ulkopelejä kuten jalkapalloa. Myös Kerola (2010b, 60) ja Kinnunen (2008, 63–64) ovat sijaissisaruuksia koskevissa pro gradu-tutkimuksissaan todenneet, että sijaisperheessä lapset viettävät yhteistä aikaa pääosin leikkimällä, pelailemalla, juttelemalla ja katselemalla televisiota.

Nuoret kertoivat viettäneensä paljon aikaa yhdessä koko sisarusparven kanssa sukupuolesta ja ikäerosta riippumatta, mutta ajoittain kuitenkin kahdenkeskinen leikki sisaruksen kanssa koettiin helpommaksi. Myös leikin luonne riippui siitä, kenen kanssa nuori leikki.

- - [Perheen biologisen lapsen] kaa enemmän leikittiin kaikkii barbeilla ja tollasii. Sitte, jos mä olin [biologisen sisaruksen] kaa, niin sitte me pelattiin jalkapalloo. [Perheen biologinen lapsi] ei hirveesti ollu niist innostunu.

Nuoret viettivät paljon aikaa perheen (biologisen tai sijoitetun) samanikäisen ja samaa sukupuolta olevan lapsen kanssa, koska mielenkiinnon kohteet ja ajatukset

koettiin samanlaisiksi. Yksi sisarusasemaa selittävistä tekijöistä Ollonqvistin ja Saranpään (2001, 9) mukaan on sisarusten välinen ikäero. Elämäkokemusta on sitä enemmän jaettavana, mitä samanikäisempiä sisarukset ovat. Jos sisarusten välinen ikäero on suuri, yhteisiä kiinnostuksen kohteita voi olla vähän tai ne voivat puuttua kokonaan. Myös yhteisesti jaettuja kokemuksia on sisaruksilla vähän, mikäli ikäero on suuri. Tutkimuksessa yhdellä nuorella aiemmin mainittujen kriteerien lisäksi myös biologinen side samassa sijaisperheessä asuvaan omaan sisarukseen vaikutti yhteisen ajan määrään. Yhdessäolo eri-ikäisten ja eri sukupuolta olevien sisarusten kanssa koettiin olevan vähäisempää, ajanvietto koostui lähinnä vain pelailusta. Kaikkien sisarusten välinen yhdessäolo yleistyi nuoruudessa, jolloin yhteiset tekemiset muuttuivat leikistä yleiseen oleiluun esimerkiksi television katseluun.

Kaksi nuorista kertoi, että koko perheen kanssa vietettiin paljon aikaa yhdessä. Yhdessäolo koostui pääosin tavallisista tekemisistä arjen lomassa, kuten ruokailemisesta yhdessä, television katselusta, lautapeliä pelailusta ja jutustelusta perheenjäsenten kesken. Myös vapaa-ajalla aikaa vietettiin yhdessä esimerkiksi käymällä piknikeillä ja huvipuistossa. Kahden nuoren mukaan raha ei määritellyt yhdessäolon määrää, vaan kotiooloissa yhdessä oleminen oli riittävää.

No se oli mukavaa, että ku se yhdessäolo oli sellasta niinku, et ei ollu mitään, niinku et ei ollu esimerkiksi sellasta, et mennään johki ulkomaille et ollaan yhdessä, vaan siihen ei liittyny niinku mitään rahaa eikä sellasta, et se oli vaan niinku joku yhdessäolo, että.

Sen sijaan yhden nuoren sijaisperheessä yhdessäoloa ei kaikkien jäsenten kesken ollut paljon havaittavissa kuin satunnaisesti ruokailun ja television katselun muodossa sekä juhlapyhinä. Nuori selitti yhdessäolon vähäisyyttä sillä, että perheen koko oli iso eikä perheellä ollut sen takia varaa matkustella. Nuori koki yhdessäolon vaadittavan usein taloudellisia resursseja.

Vanhemmat viettivät myös tasapuolisesti aikaa perheen biologisten ja sijoitettujen lasten kanssa kahden kesken, esimerkiksi ostoksia tehden tai jutustellen. Kliininen psykologi Bryon kertoo, miten tärkeää on varata kullekin lapselle tarpeeksi kah-

denkeskistä aikaa ja huomiota, ettei lapsi koe, että vanhempi ei ikinä ehdi viettää juuri hänen kanssaan aikaa. Kahdenkeskisen ajan lisääminen vanhemman ja lapsen välillä saa lapsen tuntemaan, että häntä arvostetaan (Parker & Stimpson 2004, 163, 167). Yhdessä sijaisperheessä sijaisvanhempien ja nuoren kahdenkeskistä aikaa oli kuitenkin vähän ja sekin lähinnä rajautui kotitöiden tekemiseen ja negatiivisiin tapahtumiin, kuten rehtorin puhutteluun. Aineistosta on havaittavissa, että vanhemman ja lapsen kahdenkeskinen aika oli yleisempää samaa sukupuolta edustavien perheenjäsenten kesken (sijaisäiti – tyttö, sijaisisä – poika).

Mut kyl sit joskus myöhemmällä iällä, sitten siinä nuorempana, nuorena alko oleen enemmän äitin kaa sillai niinku, et saatettiin kahestaan istuu siinä keittiön pöydän ääressä ja jutella vaan niinku jostain. Et ei meillä niinku mitään semmosia aktiviteetteja oikeestaan ollu, et mitä me just tehtiin kahestaan, mut niinku vietettiin sit niinku enemmän aikaa keskenään ja juteltiin.

Nuoret kertoivat luottaneensa yleisellä tasolla kaikkiin sisaruksiinsa. Läheisin suhde yhdelle nuorelle oli muodostunut samanikäiseen ja samaa sukupuolta olevaan sisarukseen ja toiselle nuorelle omaan biologiseen sisarukseensa, joille nuoret pystyivät kertomaan lähes kaiken. Nuorella, joka luotti lapsuudessa vain biologiseen sisarukseensa, kehittyi luottamussuhde myös perheen biologiseen lapseen nuoruudessa. Puolestaan yksi nuori kertoi pitävänsä asiansa täysin omana tietonaan, eikä halunnut avautua kenellekään sisaruksistaan.

Nuoret kertoivat riitelyn olevan osa sijaisperheen arkea; joskus riideltiin enemmän, joskus vähemmän. Yksi nuori kuvaili sijaisperheen sisaruutta normaaliksi sisaruudeksi, johon riitely kuuluu olennaisena osana. Parker ja Stimpson (2004, 95-96) tuovatkin esille, että lähes kaikki sisarukset riitelevät joskus, mihin on lapsen kehityksen kannalta hyviä ja tärkeitä syitä. Sisarusten kanssa käytyjen riitojen kautta lapset oppivat neuvottelemaan keskenään, käsittelemään erimielisyyksiä ja riidasta aiheutuneita tunteita sekä tekemään kompromisseja ja pitämään puolensa. Risti-riitojen ratkaisemisen kautta lapset myös saavuttavat rohkeutta, luovuutta ja uskoa omaan pystyvyyteensä (Salokangas 1985, 384).

Sillei, et alussa nyt oli vähä semmosta varovaista ja semmosta, mut sitten me oltiin niinku ihan normaalit sisarukset, et me riideltiin ja tapeltiin - - Ihan sellasta tavallista.

Riita-teemaa käsiteltäessä nuoret liittivät riitelyn lähinnä perheen sisarussuhteisiin kuuluvaksi. Kukaan nuorista ei tuonut esille sijaisvanhempien välistä riitelyä. Nuoret riitelivät sekä perheeseen sijoitettujen, että perheen biologisten lasten kanssa. Suurimmat riidat syntyivät samanikäisten ja samaa sukupuolta olevien lasten kesken. Riitoja syntyi muun muassa leikin lomassa, erilaisten tavaroiden ja pelivuorojen jakamisessa sekä arjen rutiinien yhteydessä. Nuori riiteli biologisen sisaruksensa kanssa käyttäytymällä väkivaltaisesti ja huutamalla. Riideltäessä perheen biologisen lapsen kanssa nuoret huusivat, mököttivät ja pitivät mykkäkoulua. Yksi nuori ei kertonut riitelevänsä sijaisperheen lasten kanssa.

- [Oman biologisen sisaruksen] kaa, jos me riideltiin, niin se oli aika usein semmost väkivaltasta, silloin pienempänä. Et me just hakattiin toisiimme ja kaikkee kauheesti.

No – [perheen biologisen lapsen] kanssa meillä oli yleensä sellasta mökötystä vaan, että jos toinen oli tehny jotain tai yleensä tuli riitaa kotitöistä, jos toisen ei tarvinukkaan tehdä, nii sit siitä tuli hirvee tappelu ja sit me ei puhuttu tai tiuskittiin vähän ja oltiin omissa huoneissamme. Eikä me niinku sillee huudettu toisillemme, et se oli vaan sellasta, et ei huomioitu toista ja vaan tälle.

Sijaisperheen lapsien annettiin toisinaan sopia riitansa keskenään. Salokangas (1985, 384–385) toteaaakin, että vanhempien täytyisi antaa tilaa myös riidalle ja tappeluille ilman, että he ratkaisevat jokaisen konfliktin. Parker ja Stimpson (2004, 108) kuitenkin ovat sitä mieltä, että vanhempien välittömällä tavalla puuttua sekä Salokankaan edellä mainitseamalla vanhempien rakentavalla puuttumisella lasten riitatilanteisiin on yhdessä sisarusriitoja lieventävä ja vähentävä vaikutus. Rakentavalla puuttumisella tarkoitetaan tapaa, joka kannustaa lapsia itse selvittämään riitansa. Rakentava puuttuminen vahvistaa myös lapsen emotionaalista kehitystä sekä neuvottelu- ja ongelmanratkaisukykyä.

Nuorten mukaan joissain tapauksissa riita myös loppui vanhempien lähes välittömään puuttumiseen. Nuoret kokivat, että vanhemmat puuttuivat riitelyyn tasapuo-

lisesti ja selvittivät riidat yhdessä lasten kanssa jokaisen lapsen mielipiteet huomioiden. Salminen (1999, 139) toteaa, että mikäli vanhemmat hoitavat konfliktitilanteen antamalla kaikille osapuolille tasavertaisen mahdollisuuden itsensä puolustamiseen, keskusteluun ja kompromissin tekemiseen, ristiriitatilanne saattaa jopa tukea lapsen ja nuoren kehitystä. Ristiriitatilanteissa sisarukset saavat harjoittaa myös avointa kommunikaatiota sekä purkaa ja ilmaista tunteitaan.

Joo kyl ne [sijaisvanhemmat] sit jossain tapauksissa, mut tota ei ny sillee, et jos vaikka leikin kesken tuli joku, ei ne nyt sitten, ku ei ne ollu samassa tilassa tai tällee. Mut jos nyt kauheeta tiuskimista oli, nii kyl ne sit sano, että niinku lopettakaa.

7.3.2 Yhteyttä pidetään vielä nykypäivänäkin

Nuorista kaksi kuvailee tämänhetkisiä suhteitaan sijaisperheen lapsiin hyviksi ja läheisiksi. Yksi nuori kertoo, ettei hänelle ole muodostunut kehenkään sisarukseen erityistä suhdetta, mutta tulee toimeen kaikkien kanssa. Hän kuitenkin toteaa, ettei pidä muutenkaan yhteyttä sisaruksiinsa kuin vieraillessaan kotiseudulla. Nuorista ylipäättään on mukava käydä kotona ja viettää aikaa sisaruksien kanssa. Nuoret pitävät eniten yhteyttä samanikäisiin ja samaa sukupuolta oleviin sisaruksiin, kun taas ikäero, eri sukupuoli ja pitkä välimatka vähentävät keskinäistä yhteydenpitoa.

Niitä [sijaissisaruksia] kans nään. – [Perheen biologista lasta] mä en nää niin paljon, mut mä luulen, et se johtuu nyt siitä, ku sillä on se ikä, et se menee tosi paljon. On kavereitten kaa koko ajan jossain yötä ja pyörii keskustassa, et ei se niinku. Ei se mun luona tuu käymään, mut kyl me aina nähään, ku mä meen siel käymään, jos se sattuu oleen kotona, ellei se oo kavereitten kaa jossain. Mut sit taas – [oman biologisen sisaruksen] kans tosi paljon nähään nytte. Et se käy mun luona kylässä ja..

Nuoret kertovat suhteen sijaisvanhempiin pysyneen ennallaan tai jopa parantuneen kotoa muuttamisen jälkeen, koska riitelyä esiintyy harvemmin, kun perheenjäsenet eivät näe niin usein. Yhdellä nuorista on nykyisin todella läheinen suhde sijaisäitiinsä ja nuori kertoo muutenkin vierailevansa kotona säännöllisesti. Nuorten yhteydenpito sijaisvanhempiin puhelimitse eroaa toisistaan. Kaksi nuorista soittelee

sijaisvanhemmilleen usein, vaikkei olisikaan varsinaista asiaa, kun taas yksi nuori soittaa kotiin vain tarpeen tullen.

Äitin kans me ollaan nykyään tosi läheisii, et enemmin ei oikeestaan oltu niinkään. Mut sillon vast nuorempana ja sitte. Mut nyt ollaan niinku, mä käyn siellä tosi usein kylässä ja niinku must on tosi kiva nähä äitii ja me tosi usein niinku pitkiiki keskustelui käydään kahetaan, et meil on tosi hyvä suhde nykyään, ja on.

7.4 Sijaisvanhempien kasvatus tärkeässä roolissa

Yhdistävä käsite, vanhempien kasvatus, koostuu neljästä pääluokasta, jotka ovat tuki, osallisuus, rajaaminen ja kohtelevinen. Selvyiden vuoksi nämä pääluokat on jaettu omiksi alaotsikoiksi kappaleessa.

7.4.1 Tuen eri elementit

Nuoret nostivat tärkeimmäksi vanhemmilta saadun tuen muodoksi emotionaalisen tuen. Kumpusalon (1991, 14) mukaan emotionaalinen tuki muun muassa sisältää kannustusta, empatiaa ja kuuntelemista. Nuoret pääosin kokivat, että sijaisvanhemmat huomioivat tasapuolisesti kaikkia lapsia kuuntelemalla, lohduttamalla, kannustamalla ja osoittamalla hellyyttä. Kaksi nuorista mainitsi, että sijaisvanhemmat tulivat aina kysymään, jos perheen lapsilla ei näyttänyt kaikki olevan hyvin. He olivat myös iloisia lasten onnistumisista, heitä kiinnostivat lasten tekemiset ja he kannustivat lapsia esimerkiksi koulunkäynnissä sekä harrastustoiminnassa.

Yksi nuori kuitenkin kuvaili sijaisvanhempien huomionosoitusten tapahtuvan vain perustoitotusten (huomenta, hyvää yötä) kautta. Sijaisvanhemmat eivät esimerkiksi puuttuneet kovin usein lastensa koulunkäyntiin, mutta pyrkivät kuitenkin kehuamaan kaikkia tasavertaisesti esimerkiksi silloin, kun lapsi sai omaan tasoonsa nähden hyvän numeron kokeesta. Parker ja Stimpson (2004, 88) painottavat, että on tärkeää kehua kutakin lasta silloin, kun hän on sen ansainnut. Yrityksestä annettava kehu on yhtä merkityksellistä kuin kehut onnistuneesta saavutuksesta. Lapsen on-

kin paljon helpompi kestää sisaruksen saama huomio, jos perheen jokainen lapsi saa tarpeeksi tasapuolista ja henkilökohtaista kiitosta vanhemmilta.

Yhdessä sijaisperheessä sijaisvanhemmat osoittivat huomiota erilaisin hellyydenosoituksin, kuten halailemalla. Toisessa sijaisperheessä halailua nuoren kertoman mukaan ei yleensä ilmennyt ketään lasta kohtaan, vaan välittäminen pääasiassa näytettiin rajojen asettamisen kautta.

No ei oikeestaan, et tuol perheessä ei oo sellasta välittämisen näyttämistä tai siis sillee, et siel ei ikinä halailtu tai kyl ny joskus illalla käperryttiin isän kainaloon tai sillee, mut siis sijaisäidin kanssa ei ollu minkäänäköstä sellasta. Se oli vaan sit niinku rakkautta ja rajoja, niinku näytettiin sillä välittämisellä että komennettiin ja muuta.

Välineellisesti sijaisvanhemmat tukivat lapsia tasapuolisesti ostamalla lahjoja ja esineitä nuorten kertoman mukaan. Lisäksi itsenäistymisvaiheessa omaan kotiin lapsille ostettiin tasavertaisesti erilaisia tavaroita. Yhdessä perheessä perheen biologista lasta tuettiin taloudellisesti enemmän kuin muita perheen lapsia, minkä nuori koki epäreiluksi.

No ei kai ny oikeestaan, se yks niistä sisaruksista, se – [perheen biologinen lapsi] nii se oli vähän semmonen, et se ei oikeen osannu sitä rahaa käsitellä. Sit se aina vähän sai enemmän ku me muut. - - Et, jos me saatiin jotain nii pieniä lahjoja, nii se sai ehkä vähän rahaa, nii se oli ehkä semmonen, että miks – [perheen biologinen lapsi] saa taas rahaa. Et me saatiin jotain sellasta krääsää ehkä nykypäivän mittapuun mukaan.

Sijaisvanhemmat tukivat myös lasten harrastustoimintaa kuljettamalla heitä harrastuksiin ja hankkimalla lapsille erilaisia harrastusvälineitä tasapuolisesti lasten tarpeiden mukaan. Harrastustoimintaa sijaisperheissä ilmeni erilaisissa muodoissa. Yhdessä sijaisperheessä perheen kaikilla lapsilla oli sama urheiluharrastus. Toisessa sijaisperheessä lasten harrastaminen jäi nuoren omasta laiskuudesta ja vanhempien kiireestä johtuen vain vapaa-ajan harrasteluun ja pelailuun sisarusten ja kavereiden kanssa. Kolmannessa perheessä nuorella harrastaminen liittyi yksinto-teutettavaan puuhasteluun, maalailuun, kun taas osalla lapsista kyseisessä perheessä

oli urheiluharrastus jossakin seurassa. Nuori olisi kuitenkin lapsuudessa toivonut, että olisi saanut aloittaa jonkin säännöllisen harrastuksen, mutta ei omasta aloitteestaan ottanut toivettaan ikinä puheeksi. Myöhemmin nuoruudessa nuorta kuitenkin tuettiin vakituisen harrastuksen hankkimisessa.

7.4.2 Kuunteleeko kukaan?

Osallisuus jaettiin kahteen pääluokkaan, jotka ovat lapsen vaikutusmahdollisuudet ja itsensä ilmaiseminen. Lapsen vaikutusmahdollisuuksiin kuuluu mielipiteen huomioonottaminen ja lapsen huomiointi häntä koskevassa päätöksenteossa. Itsensä ilmaisemista käsittelevässä osiossa kuvataan lapsen tunteiden ja mielipiteen ilmaisemisen sallimista.

Lasten osallisuuden huomioonottamisessa on tärkeää lapsen oma kokemus siitä, että hän saa vaikuttaa häntä koskevien asioiden suunnitteluun ja toteutukseen. Osallisuus ei siis toteudu, jos lapsi ei koe, että hänelle merkitykselliset asiat ovat tulleet kuulluiksi ja niillä on arvoa. (Sosiaaliportti 2010b.) Myös Oranen (2007, 11) on sitä mieltä, että osallistuminen omien asioiden hoitamiseen antaa lapselle kokemuksia kuulluksi tulemisesta sekä omien mielipiteiden ja ajatuksien arvokkuudesta. Tällöin lapsi voi kokea suunnitelmat ja päätökset omikseen, mikä on jo siinänsä lapselle voimaannuttavaa. Varsinkin lastensuojelussa lapsilla ja nuorilla voi olla runsaasti kokemuksia siitä, että asiat elämässä vain tapahtuvat ”kohtalon” tai ”onnen” määräämänä. Heille mahdollisuus itse vaikuttaa omiin asioihinsa voi olla äärimmäisen merkityksellinen. Tutkimuksessa nuorten kokemukset heidän mielipiteidensä huomioonottamisesta jakaantuivat kahtia. Osa nuorista koki, että lasten mielipiteet otettiin sijaisperheessä tasapuolisesti huomioon. Nuoret kertoivat sijaisvanhempien kuuntelevan heitä ja ottavan heidän mielipiteensä huomioon arjessa. Nuoret saivat myös vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin.

Kyllä ne [sijaisvanhemmat] huomioi, että jos nyt oli joku parannusehdotus vaikka jostain että nyt, vaikka että halus ny vaikka vaihtaa huoneen järjestystä tai joku tämmönen pieni juttu, nii kyllä ne sitten

kuunteli ja sit ne tuli auttamaan ja kyl ne niinku oli ihan mukana siinä.

No kyl mä sain päättää, että jos mä halusin lähtee vaikka Lahteen käymään tai jotain, nii kyl mä sitten sain yleensä lähtee ja sitten jos oli jotain mikä vaikka koski mun harrastusta tai jotain, nii kyl mä sit sain päättää, et meenkö mä vai enkö mee tai, et kyl ne ihan kuunteli.

Yksi nuorista kertoi kokeneensa lapsuudessa, ettei hänen mielipiteitään otettu huomioon samalla tavalla kuin perheen biologisen lapsen mielipiteitä. Nuori ei myöskään uskaltanut kysyä vanhemmilta lupaa erinäisiin asioihin, koska oletti vastauksen olevan kielteinen. Tästä syystä nuori laittoikin usein perheen biologisen lapsen tiedustelemaan vanhemmilta lupaa eri asioihin, koska nuoren kokemuksen mukaan häntä kuunneltiin enemmän. Tilanne kuitenkin muuttui nuoruudessa, jolloin nuori koki, että perheen kaikkien lasten mielipiteitä kunnioitettiin tasavertaisesti.

Mä koin varmaan joskus silloo pienempänä, että mun mielipiteitä ei otettu niin huomioon, mut kyl sitte silloo jo vanhemmalla iällä, ku oli jotain keskusteluita, juteltiin perheen kesken jostain jutuista niinku tuntu, että kyl ne [sijaisvanhemmat] niinku kuunteli ja otti huomioon sen mitä mieltä mä olin. Et silloon pienempänä tuntu ettei.

Sillon [lapsuudessa] musta tuntu, että – [perheen biologista lasta] kuunneltiin enemmän.

Yhden nuoren kokemuksen mukaan hänen sijaisperheessään tunteita sai ilmaista sisarusten kanssa samanarvoisesti, eikä negatiivisten ja positiivisten tunteiden ilmaisemisen välillä ollut eroa. Muut nuoret kuitenkin kokivat, että positiivisia tunteita ja iloisia asioita sai avoimemmin ilmaista sijaisvanhemmille kuin negatiivisia tunteita.

No, jotain kiukunpuuskia jos oli, nii ehkä se isä sit sano, että mee pihalle möykkään tai jotain.

7.4.3 Miks aina mä?

Sisällönanalyysitaulukossa rajaaminen eroteltiin perheen sääntöihin ja oikeuksiin sekä velvollisuuksiin perheessä. Perheen säännöissä ja oikeuksissa käsitellään yhtäläisiä sääntöjä, yksilöllisiä ja iänmukaisia sääntöjä ja oikeuksia sekä rangaistuksien asettamista perheessä. Velvollisuudet sijaisperheissä kohdistuvat haastateltuaineiston perusteella vain kotitöihin.

Teemahaastatteluissa nuorten kanssa keskusteltaessa heidän sijaisperheidensä oikeuksista, velvollisuuksista ja säännöistä, nuoret kokivat kaikilla perheen lapsilla olevan samat ja yhtäläiset säännöt. Samat säännöt liittyivät esimerkiksi ruokailuun ja peliajan jakamiseen, huolimatta lasten ikäeroista. Tarkentavien kysymyksiensä seurauksena nuoret kuitenkin nostivat esille, että sijaisperheissä samojen sääntöjen lisäksi perheen lapsilla oli myös iän ja kehitystason mukaisia, yksilöllisiä sääntöjä, joista nuoret mainitsivat erityisesti kulkemisen myöhempään ulkona. Vanhempien onkin tärkeää tiedostaa lastensa erilaisuus, jolloin vanhemmat voivat paremmin vastata yksilöllisesti lastensa erilaisiin tarpeisiin (Parker & Stimpson 2004, 160). Samanikäisten sisarusten kesken säännöt olivat siis suurin piirtein samankaltaiset.

Ettei ny ihan kakstoistavuotiaana menty koko yötä, et sit joskus yläasteen loppupuolella ja ammattikoulussa, nii siilloon ehkä sit sai kulkee vähän vapaammin.

Mut sitten tietysti se – [perheen biologinen lapsi], neljä vuotta mua vanhempi, nii se sit kulki vähän myöhempään aina ku me tietysti, ku oli vanhempi.

Velvollisuudet sijaisperheessä liittyivät nuorten kertoman mukaan vain kotitöihin, kuten ruuanlaittoon ja tiskaukseen, siivoukseen, puuhommien tekoon ja koirien ulkoiluttamiseen. Kotitöiden jakaantumisessa ilmeni nuorten mukaan usein epätasavertaisuutta. Kahdessa sijaisperheessä kotityöt velvoittivat enemmän nuorta, perheen biologisen lapsen päästessä vähemmällä. Tämä aiheutti nuorissa ärtymyksen, vihan ja kateuden tunteita.

Joo ja sitten tos loppupuolella nii – [perheen biologisen lapsen] ei tarvinnu tehdä kaikkia kotihommia niin paljon ku mun, et sitten lo-

pussa mä tunsin, et mä olin joku orjapiiskuri siellä. En nyt ihan, mut siis sillee, et mä tein oikeesti paljon enemmän. - - Ku – [perheen biologinen lapsi] on vähän laiskempi tai siis se on semmonen, ei nyt laiska, mutta joidenkin asioiden kanssa on laiska. Sitte ehkä sitte, ehkä se sit vaan sai tahtonsa läpi ja sano – [sijaisäidille], että en mä jaksa tehdä, nii sit se oli siinä.

No kyllä se välillä ärsytti sillai, et kuitenkin piti aina olla kotona sillai, että pystyy viemään koiria niinku, vaik niinku – [perheen biologinen lapsi] ois ollu kotona, mut se ei vaan suostunu viemään niitä.

Jokaisen nuoren mukaan sijaisperheen sääntöjen rikkomisesta aiheutui aina seuraamuksia. Rangaistuksia asetettiin saman linjan mukaisesti kaikille lapsille, eikä kukaan välttynyt seuraamuksilta. Rangaistukset olivat yleensä sidoksissa siihen, mitä sääntöä oli rikottu, esimerkiksi kotiintuloajoista myöhästymisestä seurasi kotiarestia. Säännöt ja niistä aiheutuneet seuraamukset perusteltiin yleensä lapsille. Parker ja Stimpson (2004, 91) toteavat, että perheen pelisääntöjä laadittaessa vanhempien täytyy muistaa perustella, miksi mikäkin sääntö asetetaan. Lasten tulee tietää, mitä heiltä odotetaan ja miksi. Tällöin he voivat hyväksyä säännöt ja ottaa ne niin sanotusti omikseen. Myös sääntöjen rikkomisesta asetettavan seuraamuksen pitäisi olla rakentava ja sellainen, että se on oikeassa suhteessa tehtyyn rikkomukseen ja lapsen ikään.

7.4.4 ”Se oli se kultakimpale siellä”

Puhuessaan vieraille ihmisille sijaisvanhemmat eivät erotelleet lapsiaan sen perusteella, oliko lapsi perheen biologinen vai sijoitettu lapsi, vaan puhuivat kaikista lapsista ominaan.

Et siis, kyl ne [sijaisvanhemmat] aina puhu niinku meistä, et niil on kolme lasta ja ei ne mitenkää erotellu, et kaks sijaislasta ja sit yks täys, oikee lapsi.

Haastattelujen alussa nuoret myös yleisesti ottaen kokivat, että heitä kohdeltiin tasavertaisesti perheen muiden lasten kanssa. Haastattelujen edetessä nuoret pääsivät syvällisemmin tarkentavien kysymysten avulla kiinni tasa-arvoisuuden tee-

maan. Jokaiselta nuorelta nousikin haastattelun edetessä ajatuksia sisaruksien epätasavertaisesta kohtelusta, jota ilmeni sijaisperheissä ajoittain. Suosimisen kohteeksi nousi jokaisessa sijaisperheessä perheen biologinen lapsi. Suosimista ilmeni nuorten mukaan kotitöiden jakaantumisessa, lahjojen ja tavaroiden saamisessa, vanhempien asettamissa säännöissä ja mielipiteen huomioonottamisessa. Nuorten mielestä suosiminen johtui perheessä biologisen lapsen asemasta, luonteesta ja persoonasta sekä saavutuksista.

Mä luulen, että se [suosiminen] on just sitä, että ku se [perheen biologinen lapsi] on oma lapsi, nii on niinku sillai.. - - äiti ja iskä jotenki usko paljon helpommin, et mitä se sano. Ja sit se oli aina sellanen pikku enkeli.

No en mä tiiä oikein, ehkä se on, no se [perheen biologinen lapsi] on niitten perheen se keskimäinen ja se on semmonen mukava ja tommonen persoona ja, et sil menee elämässä hyvin nii kai se jotenkin sitte, menee kyl muillakin kyl, mut se oli varmaa.

Se [perheen biologinen lapsi] oli kyllä kaikkien lapsien yläpuolella vähän niinku. Se oli se kultakimpale siellä.

8 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

8.1 Tunteiden kirjo – ilosta kateuteen

Sijoitetut nuoret kokivat olleensa osa sijaisperhettä. Sijaisperheen sekä biologisia että muita sijoitettuja lapsia pidettiin omina sisaruksina, eikä sisaruutta ajateltu sijaissisaruuksina vaan ”normaalina” sisaruutena. Myös perheen biologisten lasten koettiin pitävän nuoria sisaruksinaan. Ulkopuolisille perheestä kertoessaan yksi nuorista kuitenkin halusi kutsua sisaruksiaan sisko- ja velipuoliksi erotellakseen sen, etteivät he ole biologista sukua hänelle.

Nuorten sijaisperheiden sisarussuhteissa ilmenee monenlaisia tunteita, joita on havaittavissa tavallisissakin sisarussuhteissa. Sijaissisaruuksissa ilmenee samanlaisia tunteita kuin normaaleissakin sisarussuhteissa: iloa, ärtymystä, kateutta ja onnea (Kaskela 2009, 10-11). Erilaiset tunteet koostuvat sekä positiivisista että negatiivisista tuntemuksista. Positiivisista tunteista mainittiin erityisesti ilo, rakkaus, ylpeys ja onnellisuus ja negatiivisista tunteista muun muassa pettymys, kateus, viha, kiukku ja mustasukkaisuus. Iloisia tuntemuksia esiintyy lapsuuden leikeissä, arjen tilanteissa ja perheen yhteisessä ajanvietossa. Rakkautta sijaisperheessä ilmenee vanhemmilta saatuna rakkautena ja sisarusrakkautena, ja vanhempien taholta ylpeys korostuu lähinnä lasten koulunkäyntiin ja harrastuksiin liittyen. Positiivisia tunteita enemmän esille tuotiin negatiivisia tunteita, joista sisarussuhteissa korostuivat eritoten kateus ja mustasukkaisuus.

Laurila (1993, 163) painottaa sisaruskateuden olevan osa arkea kaikissa niissä perheissä, joissa on useampia lapsia. Kateus on kilpailua vanhempien suosiosta ja rakkaudesta. Kateuden ja mustasukkaisuuden tuntemuksia esiintyykin nuorten sijaisperheissä erityisesti sellaisissa tilanteissa, kun lapsi kokee toista lasta suosittavan. Suosimista tapahtuu usein sellaisissa arjen tilanteissa, joissa kotityöt, oikeudet ja vapaudet jakautuvat epätasavertaisesti. Myös erilaiset tavara- ja lahjämäärät aiheuttavat lapsissa kateutta. Tasapuolisuus materiaalisella puolella on tärkeää sijaisperheiden lasten kesken, jotta suosimiselta siltä osin vältytään (Laurila

1993, 161). Mustasukkaisuutta ja kateutta nousee esiin suunnilleen samanikäisten lasten välillä, niin sijoitetun lapsen taholta perheen biologista lasta kohtaan kuin toisinkin päin. Eniten sisaruskateutta esiintyy esikoisilla, samaa sukupuolta olevilla ja lähes saman ikäisillä perheen lapsilla (Laurila 1993, 163).

8.2 Vuorovaikutuksen pyörteissä

Sijaisperheessä sisarukset viettivät paljon aikaa keskenään sukupuolesta ja iästä riippumatta. Yhdessäolo koostui pitkälti normaaleista leikeistä ja tekemisistä, kuten piirrettyjen katsomisesta, leikkimisestä, lautapelien pelaamisesta, ulkoleikeistä ja -peleistä. Eniten sijoitetut nuoret viettivät aikaa samanikäisen ja samaa sukupuolta olevan sisaruksensa kanssa, sillä mielenkiinnon kohteet ja ajatukset koettiin samankaltaisiksi. Läheisimmät suhteet nuorilla, erityisesti tytöillä, nähdäänkin muodostuneen samanikäisiin ja samaa sukupuolta oleviin sisaruksiin, joihin myös luotettiin eniten. Högländer-Tamminen (2001, 15) onkin selvittänyt, että samaa sukupuolta olevat sisarukset ovat yleensä läheisempiä kuin eri sukupuolta olevat. Erityisesti siskosten väliset suhteet ovat hänen mukaansa kaiken kaikkiaan tiiviimmät kuin veljesten väliset suhteet.

Yhdessäolo siis eri-ikäisten ja eri sukupuolta olevien sisarusten kanssa nähtiin olevan vähäisempää, ja sekin koostui lähinnä pelailusta. Högländer-Tamminen (2001, 15) lisää edellä kerrottuun, että ison ikäeron omaavat sisarukset viettävät vähän aikaa yhdessä ja heillä on niukasti yhteisesti jaettuja lapsuudenkokemuksia. Tutkimuksessa koko sijaisperheen yhdessäolo koettiin tärkeäksi ja se koostui pääosin perheen arjessa ja kotioloissa säännöllisesti esiintyvistä pienistä yhteisistä hetkistä. Yhdessäoloon nähtiin kuitenkin myös linkittyvän taloudellisten resurssien puute, jolla sijaisperheen yhdessäolon vähäisyyttä osaltaan selitettiin. Osassa sijaisperheistä vanhemmat viettivät myös tasapuolisesti ja runsaasti aikaa jokaisen lapsen kanssa kahden kesken. Yhdessä sijaisperheessä vanhemman ja lapsen välistä yhdessäoloa oli vähän, ja sekin rajautui lähinnä velvollisuuksien suorittamiseen ja negatiivisiin tapahtumiin. Yleisesti oli havaittavissa, että vanhemman ja lapsen

kahdenkeskinen aika oli tavanomaisempaa samaa sukupuolta edustavien perheenjäsenten kesken (sijaisäiti – tyttö, sijaisisä – poika).

Riitely nähtiin olevan osa sijaisperheiden arkea ja se liitettiin kuuluvaksi lähinnä sijaisperheen sisarusuhteisiin. Sijaisperheen sisaruutta kuvailtiinkin normaaliksi sisaruudeksi, johon olennaisena osana kuuluu riitelyä ja tappelua. Kerola (2010a, 76) ja Höjer (2007,78) puolestaan ovat havainneet sijaissisaruutta koskevissa tutkimuksissaan, että biologisten lasten kokemusten mukaan sijaissisarusuhteissa riitelyä esiintyy harvoin.

Riitelyä sijaisvanhempien kesken ja sijaisvanhempien ja lasten välillä tuotiin esille vähän. Riitoja esiintyi kaikkien lasten kesken, eikä sijaisperheen lapsen asemalla ollut lisäävää tai vähentävää vaikutusta riitelyn määrään. Suurimmat riidat kuitenkin syntyivät läheisimpien, samanikäisten ja samaa sukupuolta olevien lasten kesken. Parker ja Stimpson (2004, 98) painottavat, että läheinen ja luottamuksellinen suhde sisarusten välillä on usein syynä siihen, että he riitelevät toistuvasti. Vähiten riitelevät sisarukset eivät siis välttämättä rakasta toisiaan eniten. Lojaalit ja toisilleen uskolliset sisarukset voivat osoittaa myös riitojen avulla toisilleen välittämistä (Salokangas 1985, 385).

Riitatilanteita esiintyi pääasiassa arjen rutiinien yhteydessä, lasten leikkien lomassa sekä erilaisten tavaroiden ja pelivuorojen jakaantumisessa. Osassa riitatilanteista sijaisperheen lasten annettiin sopia ristiriidat keskenään. Usein riidat myös lopuivat vanhempien puuttumiseen. Vanhempien koettiin selvittävän riidat yhdessä lasten kanssa tasapuolisesti, jokaisen lapsen mielipiteet huomioiden. Parker ja Stimpson (2004, 116) sanovatkin olevan tärkeää, että riitatilannetta selvittäessä jokaista lasta on kuunneltava ja heidän on annettava kertoa oma näkökantansa tilanteeseen. Tällöin lapset kokevat, että heitä on kuultu ja heidän tunteensa on huomioitu, jolloin lasten on helpompi hillitä kiukun tunteitaan ja hallita omaa käyttäytymistään.

Tämänhetkisiä suhteita sijaisperheeseen kuvaillaan pääosin läheisiksi. Sekä vierailu kotona sijaisperheen luona että ajanvietto sisarusten kanssa koetaan nyky-

päivänä mukavaksi. Eniten yhteyttä pidetään samanikäisiin ja samaa sukupuolta oleviin sisaruksiin. Sijaisperheen biologisista lapsista ja perheeseen sijoitetuista lapsista muodostuukin usein toisilleen pitkiä ja pysyviä ihmissuhteita, niin kuin tavallisistakin sisarussuhteista (Kaskela 2009, 10). Eri sukupuoli, ikäero ja pitkä välimatka sen sijaan vähentävät sisarusten keskinäistä yhteydenpitoa. Puolestaan tämänhetkisiä suhteita sijaisvanhempiin kuvaillaan samanlaisiksi tai jopa paremmiksi kotoa muuttamisen jälkeen. Tätä selitetään muun muassa sillä, että perheenjäsenten nähdessä nykyisin harvemmin, esiintyy vähemmän riitelyä. Yksi nuorista myös mainitsee, että hänelle on syntynyt todella läheinen suhde sijaisäitiinsä. Yhteydenpitoa sijaisvanhempiin pidetään myös puhelimitse: pääosin sijaisvanhemmille soitellaan säännöllisesti ja vaikka ei olisikaan asiaa.

8.3 Sijaissisarusten tasa-arvoisuutta rakentamassa

Sisarussuhteen kehitykseen vaikuttaa, jos vanhemmat hoitavat sisaruksia eri tavoin. Sisaruksille todennäköisesti kehittyy läheisempi suhde, kun heidän kokemuksensa vanhempien huolenpidosta ja kasvatuksesta on melko tasavertainen. (Högländer-Tamminen 2001, 16.) Vanhempien tasapuolinen kasvatusta ja lasten pitäminen tasavertaisina koetaan erittäin tärkeäksi tekijäksi sijaisperheen arjessa. Lasten epätasa-arvoisen kohtelun kuvataan tuottavan sisarusten välillä tappelua ja kädenvääntöä, sekä synnyttävän mustasukkaisia tuntemuksia. Sijaisvanhempia kehoitetaankin kohtelemaan kaikkia perheen lapsia tasavertaisesti, niin että kaikkia arvostettaisiin yhtä paljon, eikä ketään nostettaisi toisten yläpuolelle.

Tärkein sijaisvanhemmilta saatu tuen muoto koettiin olevan emotionaalinen tuki, josta nostettiin esille muun muassa kannustus, kuunteleminen, lohduttaminen ja hellyyden osoitukset. Vanhemmilta saadun emotionaalisen tuen koettiin jakautuvan tasapuolisesti kaikkien lasten kesken. Kahdessa sijaisperheessä vanhempien kuvattiin olevan iloisia lasten onnistumisista, kiinnostuneita lasten tekemisistä ja kannustavia lasten koulunkäyntiin ja harrastustoimintaan liittyen. Välittämistä osoitettiin hellyydenosoituksin vaihtelevasti eri sijaisperheissä, kunkin perheen luonteen mukaisesti. Myös rajojen asettaminen koettiin välittämisenä. Yhdessä

sijaisperheessä huomionosoituksia lapsia kohtaan jaettiin vähäisesti sijaisvanhempien taholta.

Tasapainottelu lasten kehumisessa voi ollakin vaikeaa, jos lapset ovat samanikäisiä tai heillä on samanlaisia taipumuksia. Tällöin lapset vertailevat helposti suorituksiaan ja saavutuksiaan ja saattavat helposti kadehtia sisaruksen saamaa kohtelua. (Parker & Stimpson 2004, 88.) Haastatteluissa ei kuitenkaan kateutta liitetty kuuluvaksi vanhempien kehumiseen, vaan kateutta ilmeni lähinnä materian ja velvollisuuksien epätasa-arvoisessa jakaantumisessa.

Välineellisesti tukea jaettiin pääosin tasapuolisesti lasten kesken, ostamalla esimerkiksi lahjoja, tavaroita ja esineitä. Myös harrastustoiminnassa kaikissa sijaisperheissä jokaista lasta tuettiin samanarvoisesti, huomioiden kuitenkin jokaisen lapsen yksilölliset tarpeet. Tuki harrastustoiminnassa riippui siis lapsen harrastuksen luonteesta ja siitä millaista tukea lapsi harrastukseensa tarvitsi.

Nuorten kokemukset omasta osallisuudestaan jakaantuivat kahtia. Pääasiassa koettiin, että sijaisperheen lasten mielipiteet otettiin tasapuolisesti huomioon. Lapsia myös kuunneltiin ja he saivat osaltaan vaikuttaa perheen päätöksiin teossa. Bardy, Barkman ja Janhunen (2000, 123) mainitsevat, että lasta sijoitettaessa oman biologisen kotinsa ulkopuolelle on elintärkeää turvata hänen osallisuutensa ja arvokkuutensa. Osaltaan mielipiteen huomioonottamisen ei kuitenkaan koettu toteutuvan kaikkien lasten kesken tasavertaisesti lapsuudessa. Perheen biologisen lapsen mielipiteet nähtiin tärkeämpinä kuin muiden lasten. Yleisesti kokemukset osallisuuden toteutumisesta nähtiin tasapuolistuneen nuoruuteen siirryttyä. Tunteiden ilmaisemisen salliminen oli sijaisperheissä vaihtelevaa. Pääosin koettiin, että positiivisten tunteiden ja iloisten asioiden ilmaiseminen sijaisvanhemmille oli helpompaa ja hyväksyttävämpää kuin negatiivisten tunteiden ilmaiseminen.

Sijaisperheissä sääntöjen nähtiin olevan kaikilla osaksi täysin samanlaisia ja osaksi yksilöllisiä lapsen iän ja kehitystason mukaan. Samanlaiset säännöt liittyivät esimerkiksi ruokailuun ja peliajan jakamiseen, ja yksilölliset säännöt taas muun muassa erilaisten vapauksien saamiseen ja lisääntymiseen. Sen sijaan kotitöiden ja-

kaantumisessa koettiin ilmenevän usein epätasavertaisuutta. Kotityöt velvoittivat yleensä vähemmän perheen biologista lasta, mikä aiheutti sijaissisarussuhteissa eniten kateuden tunteita. Sääntöjen rikkomisesta seuranneiden rangaistusten koettiin olevan sijaisperheiden kaikille lapsille samanarvoisia. Säännöt ja seuraamukset yleensä perusteltiin lapsille, eikä siinäkään havaittu ilmenevän epätasavertaisuutta.

Vanhempien yhden lapsen suosiminen kasvattaa usein muissa lapsissa vihamielisyyttä, ja sitä kautta heikentää myönteisen sisarusuhteen kehittymistä. Täytyy kuitenkin muistaa, että myös lapsen ikä, sukupuoli ja persoonallisuus estävät sen, että vanhemmat voisivat hoitaa lapsiaan täysin samalla tavalla. Onkin merkityksellistä, että vanhemmat kohtelisivat lapsiaan tasapuolisesti, jolloin jokainen lapsi kokisi olevansa vanhemmilleen ainutlaatuinen yksilö. (Höglander-Tamminen 2001, 16-17.) Epätasapuolista kohtelua lapsia kohtaan on kuitenkin usein hankala huomata, mutta sen tiedostaminen on todella tärkeää, mikäli vanhemmat haluavat lastensa tulevan paremmin keskenään toimeen (Parker & Stimpson 2004, 105). Haastattelujen alussa yleisesti koettiin, että sijaisperheissä kaikkia lapsia kohdeltiin tasavertaisesti. Puhuessaan vieraille ihmisille sijaisvanhemmat eivät erotelleetkaan lapsiaan sen perusteella, oliko lapsi perheen biologinen vai sijoitettu lapsi, vaan puhuivat kaikista lapsista ominaan. Nuorten päästyä syvemmälle tasa-arvoisuuden teemaan nousi kuitenkin esiin monia ajatuksia ja kokemuksia sijaisperheessä ajoittain ilmenneestä lasten epätasavertaisesta kohtelusta. Suosimisen kohteeksi nousi jokaisessa sijaisperheessä perheen biologinen lapsi. Suosimista ilmeni esimerkiksi kotitöiden jakaantumisessa, vanhempien asettamissa säännöissä ja mielipiteen huomioonottamisessa. Suosimisen koettiin johtuvan nimenomaan perheessä biologisen lapsen asemasta, hänen luonteestaan ja persoonastaan sekä saavutuksistaan.

9 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Yksi tieteellisen tutkimuksen luotettavuuden, eettisyyden ja tutkimustulosten uskottavuuden edellytys on, että tutkimus toimeenpanee hyvän tieteellisen käytännön edellyttämät tavat. Näihin tapoihin kuuluu muun muassa tutkijoiden rehellisyys ja yleinen huolellisuus tutkimusta tehdessä ja raportoidessa sekä tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisten tutkimus- ja arviointimenetelmien käyttö. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2010, 3.) Tuomen ja Sarajärven (2009, 127) mukaan myös eettisyys koskee tutkimuksen laatua. Laadullinen tutkimus ei välttämättä aina ole laadukasta tutkimusta. Tutkijoiden on huolehdittava esimerkiksi tutkimussuunnitelman laadukkuudesta, tutkimusasetelman sopivuudesta ja raportoinnin tarkkuudesta. Hyvää tutkimusta siis ohjaa eettinen sitoutuneisuus.

Haastattelutilanteisiin valmistauduttiin hyvin, esimerkiksi toimivan haastatteluvälineistön ja kattavien haastattelukysymysten avulla. Lisäksi haastattelurunko ja lopulliset haastattelukysymykset testattiin kahdella eri henkilöllä. Haastattelutilanteet toteutettiin rauhallisessa tilassa Lahden keskustassa, jolloin nuorille ei aiheutunut isoja, ylimääräisiä kuluja haastattelupaikalle saapumisesta. Yksi haastateluista suoritettiin nuoren toiveesta erään eteläsuomalaisen oppilaitoksen tiloissa. Tutkittaville lähetettävässä kirjeessä kerrottiin haastattelun sisältö pääpiirteittäin, jotta haastateltavat saivat etukäteen pohtia käsiteltäviä teemoja ja näkemyksiään. Haastattelukysymyksiä ei kuitenkaan haluttu lähettää nuorille etukäteen, ettei kukaan ulkopuolinen henkilö pääsisi ohjaamaan nuoren ajatuksia sanomisillaan vaan haastattelussa saataisiin selville nuoren omia, henkilökohtaisia näkemyksiä.

Haastatteluaineiston luotettavuuteen vaikuttaa eritoten aineiston laadukkuus. Tutkimuksen on pyrittävä siihen, että se tuo esiin tutkittavien käsityksiä ja näkemyksiä niin oikeudenmukaisesti kuin mahdollista. Haastatteluaineiston laatua lisää myös sen litterointi mahdollisimman pian haastattelun jälkeen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 185, 189.) Haastatteluiden jälkeen haastattelut litteroitiin muutaman päivän kuluessa haastateluista. Litterointien avulla pystyttiin jälkikäteen palaamaan tutkittavien sanatarkkoihin näkemyksiin ja kokemuksiin, kun se oli tarpeellista.

Tutkimuksen suunnittelu, toteutus ja yksityiskohtainen raportointi tieteellisten vaatimusten mukaisesti ovat eettisyyden kannalta tärkeää (Hirsjärvi ym. 2009, 24). Opinnäytetyön tutkimusprosessi on kokonaisuudessaan toteutettu huolellisesti. Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää myös ihmisarvon kunnioittaminen ja vapaaehtoinen osallistuminen tutkimukseen (Hirsjärvi ym. 2009, 25; Eskola & Suoranta 1996, 57). Haastateltavat nuoret ovat osallistuneet tutkimukseen vapaaehtoisesti ja heillä on ollut mahdollisuus keskeyttää haastattelu sitä halutessaan. Haastattelut etenivät siis täysin haastateltavien nuorten ehdoilla.

Tulososiossa on tuotu esiin haastateltavien näkemyksiä ja ajatuksia käyttämällä suoria lainauksia. Suoria lainauksia on käytetty runsaasti ja ne on pyritty jakamaan tasapuolisesti koko tulososioon. Eettisesti pidettiin myös erittäin tärkeänä, että haastateltavien anonymiteetti säilyy, joten sitaateissa sekä koko tutkimuksen ajan on pidetty huoli siitä, ettei nuorten henkilöllisyys käy tutkimuksesta selville. Myös nuorille on kerrottu saatekirjeessä ja haastattelujen alussa, ettei heitä voida tutkimusraportista tunnistaa. Lisäksi on korostettu, että nuorten sanomaa käytetään ainoastaan kyseisessä opinnäytetyössä ja haastatteluaineisto tuhoetaan käytön jälkeen. Mäkisen (2006, 94) mukaan haastateltavalle täytyy kertoa, miten hänen anonymiteettinsä turvataan ja miten aineisto hävitetään puhtaaksikirjoituksen jälkeen.

Tarkka ja selkeä kuvaus tutkimuksen toteutusvaiheista parantaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227). Tutkimuksessa on pyritty raportoimaan eri vaiheet kuten aineistonkeruu ja analysointi mahdollisimman tarkasti. Myös parityöskentely koko tutkimusprosessin ajan on lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Aineiston analyysia tehdessä kuitenkin huomattiin, että muutamiin nuorten vastauksiin olisi toivottu tarkennusta haastattelutilanteessa. Muutamien vastausten epätarkkuus vähentää siis osaltaan sisällönanalyysin luotettavuutta.

Lähdemateriaalin valinta edellyttää aina tutkijoilta harkintaa ja kriittisyyttä (Hirsjärvi ym. 2009, 113). Mäkinen (2006, 128) kehottaa lähdemateriaalia etsiessä kiinnittämään erityistä huomiota lähteen aitouteen, alkuperäisyyteen, riippumat-

tomuuteen ja puolueettomuuteen. Lähdekirjallisuutta kartoittaessa tutkijat ovat pyrkineet kiinnittämään huomiota ajankohtaisuuteen ja alkuperäisyyteen. Valitettavasti tutkimuksen kannalta hyödyllisiä lähteitä on melko vähän, joten lähteinä on jouduttu käyttämään myös vanhempaa kirjallisuutta. Myöskään kaikkia vieraskielisiä lähteitä eivät tutkijat ole saaneet käsiinsä, joten lähteinä on osaksi käytetty myös sekundaarisia lähteitä.

Tutkimuksen luotettavuutta vähentää se, että yhteistyökumppani valitsi haastateltavat nuoret tutkimukseen. Tutkimuksesta jäi myös uupumaan neljäs haastateltava nuori, joka omien kokemuksensa ja erilaisten näkemyksiensä kautta olisi lisännyt tutkimuksen luotettavuutta. Haastatteluissa keskitytään pääasiassa nuorten kokemuksiin ja näkemyksiin silloin, kun he ovat vielä olleet sijoitettuna sijaisperheeseen. Kokemuksista ja tuntemuksista voi siis olla jo useampi vuosi aikaa, joten muistijäljet voivat osaltaan haalistua. Muistot saattavat ajan kuluessa myös ”kaunistua” eli eletyt hetket voivat tuntua nykyhetkellä erilaisilta ja positiivisemmilta kuin miltä ne ehkä olisivat tuntuneet sijaisperheessä asuessa.

Aina täytyy kuitenkin huomioida, että tutkija on inhimillinen ja osaltaan vaikuttaa tutkimuksen käsitteiden valintaan ja tulkintaan, aineiston keräämiseen ja analysointiin sekä raportointiin (Hirsjärvi & Hurme 2000, 18). Laadullisessa tutkimuksessa objektiivisia havaintoja ei ole, sillä käytetyt menetelmät, käsitteet ja tutkimusasetelma vaihtelevat yksilöllisesti tutkijoiden mukaan. Tutkijan valitsemat menetelmät vaikuttavat aina tutkimustuloksiin. Tutkijalla on ennakkoluuloja, arvostuksia, uskomuksia ja valintoja, jotka vaikuttavat aineistolähtöisessä tutkimuksessa. Tutkimuksen objektiivisuus syntyykin subjektiivisuuden tiedostamisesta ja sen esille tuomisesta lukijalle. (Kananen 2008, 121.) Tässä opinnäytetyössä tutkijoiden subjektiivisuus ja vaikutus aineiston tulkintaan sekä analysointiin on myös havaittavissa. Esimerkiksi tutkijoiden omat kokemukset ja havainnot haastatteluiden kulusta ovat vaikuttaneet osin tiedostamattakin analysointivaiheeseen. Tutkijoiden inhimillinen vaikutus tutkimuksen eri vaiheisiin on kuitenkin tiedostettu ja se on tuotu lukijalle esille. Näin on pyritty säilyttämään tutkimuksen objektiivisuus.

10 POHDINTA

10.1 Oliko opinnäytetyöprosessi ruusuilla tanssimista?

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuoda esiin sijaisperheissä sijoitettuna olleiden nuorten kokemuksia ja näkemyksiä sijaissisaruiden tasa-arvoisuudesta. Tutkimuksessa haluttiin kiinnittää erityistä huomiota sijaissisarussuhteissa koettuihin tunteisiin ja vuorovaikutukseen sekä miten vanhempien kasvatuksen tasa-arvoisuus on määrittänyt sijaissisarussuhteita nuorten kokemana. Tavoitteena tutkimuksessa on saada paremmin kuuluviin sijoitettuna olleiden nuorten äänet, koska he ovat jääneet vähälle huomiolle lastensuojelun perhehoitoa tutkittaessa. Tutkimuksen toivotaan hyödyttävän sijaisperheitä, sijaisvanhemmiksi aikovia ja yleisesti perhehoidon piirissä työskenteleviä. Tutkimuksesta toivotaan olevan hyötyä lisäksi sijaisperheessä asuville sekä asuneille, niin perheen biologisille kuin sijoitetuillekin lapsille ja nuorille. Tavoitteena myös on, että tämä sijaissisaruiden tasa-arvoisuutta käsittelevä opinnäytetyö herättäisi sijaisvanhempia pohtimaan tasa-arvoisuuden tematiikkaa ja tukisi vanhempia heidän kasvatustehtävässään.

Opinnäytetyöprosessimme kivijalkana on toiminut oma kiinnostuksemme lastensuojelun perhehoitoa, sijoitettuja lapsia ja sisarusuhteita kohtaan. Lastensuojelun perhehoitoa on tutkittu jonkin verran eri perspektiivistä, mutta tutkimuksia on vähän nimenomaan sijoitettujen lasten näkökulmasta. Lähdemateriaalia kartoittaessamme ei löytynyt yhtäkään tutkimusta, jonka keskiössä olisi ollut sijaissisaruiden tasa-arvoisuuden tarkastelu. Tästä syystä luonnollisesti myös teoreettiamateriaalia oli hankala etsiä ja löytää. Jouduimme käyttämään jossain määrin toissijaisia lähteitä hyödyksemme, koska osaa vieraskielisistä lähteistä emme saaneet käsiimme kovista yrityksistäkään huolimatta.

Oma motivaatiomme tutkimusta kohtaan säilyi koko opinnäytetyöprosessin ajan. Aikataulumme tiivistyi vastoinkäymisten myötä melko paljon, mutta ehkä juuri siitä syystä motivaatio ja innostus pysyivät korkealla koko prosessin loppuun saakka. Vastoinkäymisten jäätyä taakse uudelleensuunniteltu aikataulutus on to-

teutunut suunnitellusti. Tutkimusprosessin aikana on herännyt paljon kysymyksiä ja pohdinnan aiheita. Koemme aiheen erittäin mielenkiintoiseksi ja ajankohtaiseksi, joka osaltaan on varmasti pitänyt motivaatiotamme yllä. Opinnäytetyöprosessiin ryhtyminen parin kanssa on osoittautunut meille hyväksi vaihtoehdoksi. Työskentely on ollut tasapuolista ja antoisaa. Olemme pääsääntöisesti työskennelleet yhdessä lukuun ottamatta teoriatietoon perehtymistä ja teemahaastattelujen litterointeja. Parityöskentelyn uskomme lisänneen tutkimuksen luotettavuutta, analysoinnin antia, erilaisten näkökulmien esiintuomista sekä pohdintaa ja dialogisuutta pitkin matkaa.

Teemahaastattelu toimi aineistonkeruumenetelmänä hyvin, koska haastattelussa ei jouduttu etenemään liian strukturoidun kaavan mukaan, vaan haastattelu eteni haastattelutilanteen ja nuorten tuomilla ehdoilla. Haastattelutilanteet sujuivat onnistuneesti, ennalta suunnitellun mukaisesti. Tavoitteenamme oli luoda haastattelutilanteissa rento ja välitön ilmapiiri avoimelle keskustelulle nuoren kanssa. Onnistuimme tehtävässä mielestämme hyvin. Tutkijan roolin koko opinnäytetyöprosessin ajan koimme melko haastavaksi, koska olimme ensimmäistä kertaa mukana näin laajassa tutkimustyössä. Oli palkitsevaa huomata, että omaa kehitystä tapahtui jokaisen haastattelun aikana sekä niiden seurauksena. Ensimmäisessä haastattelussa oli havaittavissa vielä haparointia haastattelutilanteen harjoittelemisesta ja esihaastatteluista huolimatta. Viimeisessä haastattelussa osasimme kuitenkin jo luontevammin asettua haastattelijan rooliin. Tästä syystä johtuen kykenimme tarttumaan moneen nuoren sanomaan ajatukseen ja tekemään niissä tilanteissa enemmän tarkentavia kysymyksiä.

Teemahaastattelurunkoon ja haastattelukysymysten hahmotteluun käytimme runsaasti aikaa. Haastattelukysymyksiä muokatessamme teimme kysymyksistä aluksi suhteellisen tarkkoja. Osista kysymyksistä muodostui kuitenkin liian suljettuja, joiden emme kokeneet sopivan haastattelutilanteeseen. Kysymykset muutettiin avoimiksi kysymyksiksi, joista muodostuivat sitten lopulliset haastattelukysymykset. Kysymysten hahmotteluvaihe, jossa kysymykset olivat vielä tarkassa muodossaan, osoittautui kuitenkin hyödylliseksi. Koimme, että haastattelutilanteissa muistissamme olevat tarkemmat kysymykset olivat apuna esimerkiksi niissä

haastattelun tilanteissa, joissa nuori ei ymmärtänyt jotakin haastattelukysymystämme ja kaipasi siihen tarkempaa selvitystä.

Koimme teemahaastattelurungon ja haastattelukysymysten muodostamisen sekä niiden testauksen tärkeiksi vaiheiksi tutkimusprosessissamme, koska halusimme niiden avulla saada nuorten haastatteluista mahdollisimman paljon oleellista tietoa tutkimuskysymystemme kannalta. Sisällönanalyysiä tehdessämme kuitenkin pohdimme olivatko kaikki esitetyt kysymykset täysin tarpeellisia tutkimuskysymyksiä ajatellen. Esimerkiksi haastattelun aiheeseen herättelyä –osio oli epäoleellista aineiston analysointia tehdessä, mutta hyödyllistä kuitenkin itse haastattelutilanteessa. Aiheeseen herättely -kysymysten avulla pystyimme herättelemään nuorten ajatuksia tuleviin teemoihin.

Pyrimme kiinnittämään huomiota koko opinnäytetyöprosessin ajan luotettavuuden ja eettisyyden toteutumiseen. Yksi tutkimuksen haastavimmista, mutta antoisimmista ja mukavimmista vaiheista oli sisällönanalyysin tekeminen. Ala- ja yläluokkia muodostaessamme aineisto tuntui useasti kiertyvän samaan eli analyysin eri luokat tuntuivat muodostuvan lähes samanlaisiksi kuin haastattelukysymysten teemat. Sisällönanalyysin tuloksena muodostuneet luokat lopulta muistuttivatkin paljon teemahaastattelussa olleita osioita. Sisällönanalyysiä tehdessä huomasimme myös, että varsinkin alaluokkien muodostamisvaiheessa olisimme kaivanneet haastattelun satunnaisiin kohtiin lisää informaatiota. Haastattelutilanteessa olisi ollut hyvä syventää joitakin nuoren sanomia asioita tarkentavien kysymysten avulla. Uskomme, että tällöin olisimme saaneet sisällönanalyysistä entistäkin luotettavamman. Uskomme kuitenkin, että parityöskentely helpotti esiin nousseiden pulmien, kuten analyysin kiertymisen selvittämistä. Analyysivaiheeseen käytimme kokonaisuutena runsaasti aikaa ja etenimme tarkasti noudattaen sisällönanalyysin eri vaiheita. Olemme myös tekstissä kuvanneet analyysivaiheiden muodostumisen kirjallisesti sekä kolmen taulukon muodossa.

Tutkimustuloksiamme ei voi yleistää, koska kysymyksessä on vain kolmen tähän tutkimukseen osallistuneen nuoren henkilökohtaiset ja ainutlaatuiset kokemukset tutkittavaan ilmiöön. Toivomme kuitenkin, että tutkimuksemme herättäisi kiin-

nostusta sekä pohdintaa sijaisvanhempien, sijaisvanhemmiksi aikovien ja lastensuojelun perhehoidon piirissä työskentelevien parissa. Tutkimuksesta toivottiin olevan hyötyä myös sijaisperheessä asuville sekä asuneille, niin perheen biologisille kuin sijoitetuillekin lapsille ja nuorille. Uskomme siis, että opinnäytetyömme on kaikkien perhehoidon parissa toimivien hyödynnettävissä. Tutkimuksemme on myös hankkeistettu eli Lahden lastensuojelun perhehoidon työntekijät pystyvät hyödyntämään tutkimuksen tuloksia omassa työssään. Tutkimuksemme valmistumisen jälkeen kirjoitamme artikkelin Lahden lastensuojelun perhehoidon kustantamaan Haloo-lehteen, joka on suunnattu ensisijaisesti sijaisperheille. Artikkelissa käsittelemme tiivistetysti opinnäytetyötämme ja sen keskeisiä tuloksia ja johtopäätöksiä. Uskomme, että artikkelin kautta varsinkin sijaisperheet ovat paremmin tutkimuksemme tavoitettavissa.

Tämä opinnäytetyö ei olisi toteutunut ilman yhteistyökumppanimme, Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimin työntekijöiden panosta tai meidän tutkijoiden sekä kyseisen tiimin keskinäistä yhteistyötä. Ilman Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimiä emme myöskään olisi saaneet haastateltavia nuoria. Erityisen merkittävän tästä opinnäytetyöstä on tehnyt juuri aktiivinen yhteistyö työelämäyhteistyökumppanin kanssa. Opinnäytetyön yhteyshenkilöltä olemme myös saaneet prosessin varrella tarvitsemaamme lähdemateriaalia ja tietoa perhehoitokentän työskentelestä. Alkuvaiheen yhteydenottovaikeuksista huolimatta yhteistyömme on sujunut prosessin ajan hyvin. Lahden lastensuojelun perhehoidon tiimi on antanut meille prosessin alusta lähtien vapauden toteuttaa tutkimus sekä meidän että opinnäytetyömme ohjaajan näkemyksien mukaisesti. Meidän ajatuksiemme huomioonottamisen ohella myös me olemme pyrkineet ottamaan huomioon perhehoidon tiimin näkemykset ja vastaamaan heidän tarpeisiinsa prosessin varrella.

Koemme myös, että ammatillisuutemme on kasvanut opinnäytetyöprosessin aikana. Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan on opettanut meille tutkimuksen tekemisestä monia eri asioita. Näitä asioita ovat muun muassa aikataulussa pysyminen, pitkä kirjoitusprosessi, haastattelujen tekeminen, tiivis parityöskentely ja yhteistyö työelämäkumppanin kanssa. Olemme prosessin aikana myös perehtyneet laajaan teoriamateriaaliin, mikä on lisännyt meidän teorianäytämystämme muun

muassa lastensuojelun perhehoitoon, sijaisvanhemmuuteen, sisarusuhteisiin, sijaissisaruuteen ja sijaissisaruiden tasa-arvoisuuteen liittyen. Koemme tutkimuksemme olleen meille erityisen opettava myös siksi, että sen kautta olemme saaneet tutustua nimenomaan lastensuojelun perhehoidon kenttään, jota on käsitelty sosionomi-koulutuksessamme hyvin vähän. Aikaisemmin tehtyjen tutkimusten, teoriamateriaalin ja yhteistyökumppanilta saamamme tiedon avulla olemme myös paremmin tietoisia lastensuojelun perhehoidon nykytilasta lastensuojelun sijoittamiskäytänteissä.

Kokonaisuudessaan tämän tutkimuksen tekeminen on ollut haastavaa ja aikaa vievää, mutta erittäin antoisaa. Opinnäytetyömme rooli meidän ammatillisen kasvun tukijana on ollut erittäin merkittävä. Uskomme ja toivomme myös opinnäytetyöprosessista saamamme tietotaidon ja kokemuksien olevan meille suurena apuna tulevaisuudessa, kun työskentelemme uusina sosionomi-ammattilaisina sosiaalialan työkentällä.

10.2 Sijaissisarus huomioon!

Vertaillaksemme meidän tutkimuksemme ja muiden samankaltaisten tutkimusten tuloksia, tutustuimme sijaisperheiden biologisten lasten näkökulmasta tehtyihin, sijaissisaruuutta koskeviin tutkimuksiin. Vanhempien kasvatuksen tasapuolisuutta kyseisissä tutkimuksissa on sivuttu jonkin verran, vaikka pääpaino yhdessäkään tutkimuksessa ei ole tasa-arvoisuuden tematiikassa. Näiden sijaissisaruuutta koskevien tutkimusten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että suurin osa sijaisperheen biologisista lapsista kokee, että sijoitettuja lapsia huomioidaan ja suositaan vanhempien taholta sijaisperheessä enemmän. Biologiset lapset kertovat usein myös olleensa kateellisia sijaisperheeseen sijoitetuille lapsille vaikka sisaruskateutta kuvailtiin ilmenevän myös toisin päin. Edellä mainituista kokemuksista huolimatta sijaisperheen biologiset lapset yleisesti kuitenkin ajattelevat, että vanhemmat kokonaisuudessaan kohtelevat sijaisperheen kaikkia lapsia tasavertaisesti.

Tietämyksemme mukaan meidän opinnäytetyömme on ensimmäisiä, ellei jopa ensimmäinen tutkimus, joka käsittelee sijaissisaruuuden tasa-arvoisuutta nimenomaan sijoitettujen lasten näkökulmasta. Siksi onkin hankala vetää yleisiä johtopäätöksiä siitä, miten sijaisperheeseen sijoitettujen lasten kokemukset eroavat sijaisperheen biologisten lasten kokemuksista. Näyttää kuitenkin siltä, että sijoitettujen ja biologisten lasten kokemukset vanhempien kasvatuksen tasapuolisuudesta eroavat osaksi toisistaan riippuen siitä, kuka tai ketkä lapsista ovat suosimisen kohteena. Meidän tutkimuksemme perusteella sijaisperheeseen sijoitetut lapset yleisesti ottaen kokivat, että sijaisperheen biologisia lapsia suositaan. Sijaisperheiden biologisten lasten näkökulmasta tehtyjen tutkimusten mukaan sijaisperheen biologiset lapset puolestaan pääosin kokevat sijoitettuja lapsia suosittavan vanhempien taholta. Kuitenkin yleisesti ottaen kokemukset vanhempien tasapuolisesta kohtelusta näyttävät olevan kohtalaisen samoja. Tehtyjen tutkimusten perusteella sekä sijaisperheeseen sijoitetut nuoret että sijaisperheen biologiset lapset kokevat, että sijaisvanhemmat kohtelevat kaikkia perheen lapsia tasa-arvoisesti.

Pohdimme tutkimustulostemme kautta myös sitä, miten sijaisvanhempien kasvatus ja sen tasapuolisuus vaikuttavat sijaisperheen sisarussuhteisiin. Näyttää siltä, että mitä tasavertaisemmin sijaisvanhemmat kohtelevat sisaruksia, sitä läheisemmäksi ja tasa-arvoisemmaksi sisarussuhde heidän välillään muodostuu. Tutkimustulostemme mukaan läheisin sisarussuhde oli solmittu siihen sijaisperheen biologiseen lapseen, jota kohdeltiin samanarvoisesti sijoitetun lapsen kanssa. Sen sijaan niihin sijaisperheen biologisiin lapsiin, joita sijaisvanhemmat suosivat, sijoitetuilla nuorilla oli lapsuudessa etäisempi sisarussuhde. Sisarussuhde heidän välillä näyttää myös nykypäivänä olevan etäinen. On kuitenkin huomioitava, että sijaisvanhempien tasa-arvoisen kohtelemisen ohella myös muut tekijät kuten sama ikä ja samanlaiset mielenkiinnon kohteet vaikuttavat läheisen sijaissisarussuhteen synty-miseen.

Tutkimustulostemme perusteella osaksi näyttää myös siltä, että vanhempien kasvatus vaikuttaa sijoitetun lapsen tunteeseen perheeseen kuuluvuudesta. Mitä tasa-arvoisemmaksi sijoitettu lapsi kokee sijaisvanhempien kasvatuksen, sitä enemmän hän tuntee kuuluvansa osaksi sijaisperhettä. Tutkimustuloksistamme

näyttää olevan myös havaittavissa se, että mitä tasapuolisempaa sijoitetun lapsen mielestä sijaisperheen lasten kohtelemine on, sitä rakastetummaksi sijoitettu lapsi tuntee itsensä perheessä. Valkosen (1995, 75-78) mukaan perhehoidon kipupiste on sijaisvanhempien omien lasten ja sijaislasten väliset suhteet. Hänen tutkimuksessaan monet nuoret ovatkin asettaneet sijaisvanhempien rakkaudelle ehdoksi sen, kohdellaanko heitä samalla tavalla kuin perheen biologisia lapsia. Huomioimme kuitenkin myös nuoren sijoituksen pituuden perheessä, sillä tutkimuksemme perusteella paremmin osaksi sijaisperhettä näyttävät myös kiinnittyneet ne nuoret, jotka ovat nuorempina sijoitettu sijaisperheeseensä.

Pohdimme myös sijaisvanhempien tasapuolisen rakkauden ja kasvatuksen problematiikkaa sijaisperheessä. Tutkimustulostemme mukaan lasten tasa-arvoinen kohtelemine sijaisvanhempien taholta on erityisen merkityksellistä sijaisperheen arjessa. Sijaisvanhempien tulisi kohdella kaikkia perheen lapsia samanarvoisesti huolimatta siitä, että sijoitettuihin lapsiin ei ole olemassa biologista sidettä. Pohdimmekin, miten hankalaa tasavertaisen kohtelemisen toteuttaminen sijaisperheessä voi olla. Myös yksi tutkimukseemme osallistuneista nuorista pohti biologisen siteen ja synnytyksen merkitystä sijaisperheen dynamiikassa.

”Nii, nii, se on kuitenkin niinku se, on synnyttäny sen lapsen, nii siihen tulee ihan erilainen suhde kuitenkin kun siihen, että on sit kaks jotain lasta tullu perheeseen, nii kylhän niitäkin niinku rakastaa samalla tavalla, mut se on kuitenkin erilaista. Et kyl mä sen sillä tavalla ymmärrän, et on oma lapsi, nii siin on vähä erilaisii tuntemuksia sitten.”

Myös Valkonen (1995, 78) on pohtinut sijaisvanhemmuuden problematiikkaa. Sijaisvanhempä voi kokea vanhemmuutensa jollakin tavoin puutteellisena, koska siitä puuttuu esimerkiksi synnyttäminen. Tämänkaltainen, osin tiedostamatonkin tunne voi vaikuttaa siihen, että vanhempien suhde omaan biologiseen lapseen kehitty luonnollisemmaksi ja läheisemmäksi kuin suhde sijaislapsen.

Tutkimuksemme tulokset osoittavat sen, että sijaisvanhempien on koettu ajoittain suosineen perheen biologisia lapsia. Mistä biologisten lasten suosiminen sijaisvanhempien taholta sitten voisi johtua? Yksi syy siihen tutkimustulostemme pe-

rusteella näyttäisi olevan juuri lapsen biologinen asema perheessä. Sijaisvanhempien luonnollinen ja mahdollisesti läheisempi suhde omaan biologiseen lapseen voi aiheuttaa sen, että sijaisvanhemmat myös asettavat biologisen lapsen suosimisen kohteeksi ja huomioivat häntä enemmän kuin perheeseen sijoitettuja lapsia.

Tutkimuksemme osallistuneista nuorista kaksi on sitonut lähes samanikäiseen ja samaa sukupuolta olevaan sijaissisarukseensa nykypäivänä läheisen suhteen. Yksi nuorista myös kuvaili suhteen sijaisperheen äitiin olevan tänä päivänä erittäin läheinen. Andersson (2005, 54) kertookin pitkittäistutkimuksensa aineiston perusteella, että myös myöhemmissä lapsuuden vaiheissa voidaan muodostaa uusia ja merkityksellisiä kiintymyssuhteita. Näyttääkin siltä, että tutkimuksemme perusteella joko sijaisvanhempaan tai sijaissisaruksiin luotujen läheisten suhteiden voidaan kuvailla sisältävän kahden ihmisen keskinäisen kiintymyssuhteen kaltaisia ominaisuuksia.

Kelly (1995) on havainnut pohjoisirlantilaisessa tutkimuksessa, että perheisiin sijoitettaessa riskitekijänä ovat sijaisperheen samanikäiset lapset, joiden häiriintymistä vanhemmat pelkäävät (Laurila 1999, 23). Tämän opinnäytetyön tutkimustulosten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että huostaanotettu lapsi olisi hyvä sijoittaa juuri sellaiseen sijaisperheeseen, jossa asuisi huostaanotetun lapsen kanssa samanikäisiä ja samaa sukupuolta olevia lapsia. Edellä mainituista tuloksista käykin ilmi, että haastateltavina olleet nuoret ovat sijaisperheessä asuessaan sitoneet läheisimmän suhteen nimenomaan samanikäiseen ja samaa sukupuolta olevaan sisarukseen.

Opinnäytetyöprosessin aikana pohdimme useaan otteeseen sijaissisaruuudesta tehtyjen tutkimusten ja teoriamateriaalin vähäisyyttä. Sijaisperheiden biologisten lasten näkökulmasta tutkimuksia on tehty jonkin verran, mutta sijoitettujen lasten näkökulma tutkimusten osalta jää todella vähälle huomiolle. Valkonen (2008, 107, 118) on laittanut merkille, että perhehoitoa koskevissa tutkimuksissa on keskitytty pitkälti sijaisperheen eri jäseniin ja heidän kokemuksiin. Sijaisperhe kokonaisuutena ja sen rakentuminen, toiminta sekä suhteet olisi syytä nostaa tarkemman suurennauslasin alle tutkimuksissa. Tällainen kokonaisvaltaisempi lähestymistapa ot-

taisi huomioon myös sijaisperheessä syntyvät sisarussuhteet. Tutkimusten ohella myös yleisesti perhehoidossa sijaissisaruuudesta ja sen merkityksestä puhutaan edelleen liian vähän (Hakkarainen 2007, 6).

Tutustuimme myös sijaisvanhemmille suunnattuun PRIDE- koulutusmateriaaliin ja sen sisällöllisiin teemoihin (PRIDE- valmennus 2011). Sijaisvanhemmille suunnattu PRIDE- valmennus ei eroa materiaalin tai tapaamiskertojen sisällöltään, kävipä valmennuksen sitten Jyväskylässä tai Lahdessa. PRIDE- koulutusmateriaalissa käsitelläänkin sijaissisaruuutta todella vähäisissä määrin ja sekin osio, missä sisaruuutta käsitellään, pohjautuu lähinnä sijaisperheen biologisten lasten näkökulmasta kirjoitettuun materiaaliin. (Suokas 2011.) Tästä meille heräsikin kysymys, miksi sijaisvanhempia koulutettaessa sisarussuhteita käsitellään niin niukasti huolimatta niiden elintärkeästä merkityksestä perheen lapsille? Myös sisarussuhteiden tasa-arvoisuuden teema olisi hyvä lisä PRIDE- valmennusmateriaaliin. Opinnäytetyömme tulosten mukaan juuri sijaisvanhemmat ovat erittäin tärkeässä roolissa, jotta sijaisperheen sisarussuhteista muodostuisi läheisiä ja tasa-arvoisia. Myös vanhempien tasapuolisella kasvatuksella on merkitystä, jotta sijoitettu lapsi tuntisi kuuluvansa osaksi sijaisperhettä. Toivomme, että PRIDE- koulutuksessa otettaisiin tulevaisuudessa enemmän huomioon sisarussuhteiden ja sen tasa-arvoisuuden merkitys lapsen sijoituksen aikana. Toivomme, että biologisten lasten näkökulman rinnalla myös sijoitettujen lasten äänet huomioitaisiin nykyistä paremmin muun muassa juuri erilaisten tutkimusten sekä sijaisvanhempien koulutuksen muodossa.

Perhehoitolain uudistusesityksessä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010) työryhmä esitti, että sijaisvanhemmille tulisi säätää oikeus osallistua vuosittaiseen täydennyskoulutukseen. Perhehoitajien täydennyskoulutus onkin Suomessa vielä suhteellisen organisoimatonta, vaikka tarjolla on sekä alueellisia että valtakunnallisia perhehoidon koulutuksia, joita eri järjestöt ja koulutusorganisaatiot tarjoavat (Hakkarainen ym. 2010, 21). Koemme, että sijaisvanhemmille suunnattua täydennyskoulutusta pitäisi tulevaisuudessa kehittää. Niin kuin PRIDE- valmennuksessa, myös täydennyskoulutuksessa yhtenä keskeisenä teemana voitaisiin kä-

sitellä sekä sijaissisarussuhteiden että vanhempien kasvatuksen tasapuolisuuden merkitystä sijaisperheen vuorovaikutuksessa.

Tästä syystä nostaisimmekin tärkeimmäksi jatkotutkimusaiheeksi eräänlaisen mallin tai ohjelman kehittämisen, joka keskittyisi nimenomaan valmistautumaan tasa-arvoisten sijaissisarussuhteiden syntymiseen. Mallia voitaisiin käyttää lastensuojelun perhehoidon työntekijöiden apuna esimerkiksi PRIDE- valmennuksessa tai sijaisvanhempien täydennyskoulutuksessa. Näin sijaisvanhempia voitaisiin valmistella kokonaisvaltaisemmin syntyviä sisarussuhteita varten sekä valmentaa heitä tasa-arvoisen kasvatuksen toteuttamiseen. Toivoisimme myös, että tulevaisuudessa nostettaisiin paremmin esiin sijoitettujen lasten kokemuksia ja näkemyksiä sijoituksestaan heidän vielä asuessa sijaisperheessä. Tämänkaltainen tutkimus voitaisiin toteuttaa esimerkiksi havainnointia tai sadutusta hyödyntäen. Kolmantena mahdollisena jatkotutkimusaiheena näkisimme joko laadullisena tai määrällisenä tutkimuksena toteutettavan kyselyn tai haastattelun, jossa tarkasteltaisiin sijaisvanhempien ajatuksia tasa-arvoisesta kasvatuksesta. Koska sijaisperheen sisarussuhteita on tutkittu melko vähän, näkisimmekin jatkotutkimusaiheissa elintärkeäksi nostaa yhteiskunnassa arvostetumpaan rooliin nimenomaan sijaissisaruruuden tasa-arvoisuuden.

Pohdimme myös lastensuojelun jälkihuollon piirissä olevien nuorten sijaissisarussuhteiden vaalimista ja tukemista. Tutustuimme Huotarin (2010) lastensuojelun jälkihuoltoa käsittelevään pro gradu-tutkimukseen. Huotari (2010, 17) mainitsee, että jälkihuollon aikainen yhteydenpito omiin biologisiin sisaruksiin on kohtalaisen tiivistä, mutta sijaishuollon aikaiset ihmissuhteet jäävät ohuiksi lukuun ottamatta jotakin satunnaista ja tärkeää suhdetta. Meidän tutkimukseemme osallistuneista nuorista pääosa näyttää kuitenkin luoneen sijaisperheen lapsiin eli sijaissisaruksiinsa vahvan ja läheisen suhteen, jolla näyttää olevan suuri merkitys nykypäivänä nuoren hyvinvoinnille. Sijaishuollon perhehoidosta itsenäiseen elämään lähteneiden nuorten jälkihuollossa olisikin hyvä kiinnittää huomiota myös sijaisperheessä syntyneiden ihmissuhteiden, etenkin sijaissisarussuhteiden tukemiseen ja ylläpitämiseen.

Valtakunnallisesti sijaishuollon painopistettä pyritään tulevaisuudessa siirtämään laitoshoidosta perhehoitoon (Sosiaaliportti 2009b). Koemmekin, että tutkimuksemme aihe on yhteiskunnallisesti erittäin merkittävä ja ajankohtainen. Miksi sijaissiaruus ja sen tasa-arvoisuus on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle, kun lasta sijoitetaan uuteen perheeseen (Sanders 2004, 193)? Emme osaa kysymykseen vastata, mutta toivomme tutkimuksemme edesauttavan sijaissiaruuden merkittävyyden huomioonottamista lapsen sijoituskäytänteissä tulevaisuudessa.

LÄHTEET

Painetut lähteet:

Andersson, G. 2005. Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child and family social work* 10/2005, 43–56.

Bardy, M., Barkman, J. & Janhunen, T. 2000. Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Stakes. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Eduskunnan vastaus 344/2010vp. Saatavissa:

http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ev_344_2010_p.shtml

Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Gardner, H. 1998. The concept of family: perceptions of adults who were in long-term out-of-home care as children. *Child welfare* 6/1998, 681–700.

Hakkarainen, P. 2007. Sijaissisaruuksia antaa ja ottaa! *Pesäpuun lehti* 1/2007, 6.

Hallituksen esitys 331/2010. Saatavissa:

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2010/20100331>

Heino, T. 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 52–75.

Heino, T. & Johnson, M. 2010. Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Teoksessa Hämäläinen, U. & Kangas, O. (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 266–293.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopisto.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13. osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Höglander-Tamminen, N. 2001. Vanhempien rooli sisarussuhteen kehityksessä. *Perheterapia* 2/2001, 13–17.

Höjer, I. 2007. Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child and family social work* 12/2007, 73–83.

Kananen, J. 2008. ”Kvali” Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 93. Jyväskylä.

Kaskela, M. 2009. Lojaalit lapseemme. *Pesäpuun lehti* 2/2009, 10–11.

Kerola, M. 2010a. ”No kyl mä piän sitä sillee niinku siskona”. Myös kielteisistä tunteista pitäisi puhua. *Perhehoito* 3/2010, 14–16.

Ketola, J. 2008a. Lasten ja nuorten perhehoito. Teoksessa Ketola, J. (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. 2008. Jyväskylä: PS-kustannus, 27–60.

Ketola, J. 2008b. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J. (toim.) *Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona*. 2008. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–26.

Kumpusalo, E. 1991. Sosiaalinen tuki, huolenpito ja terveys. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 8/1991. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lastensuojelulaki 417/2007.

- Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskoti – kokemuksia ja ajatuksia. Jyväskylä: Gummerus.
- Laurila, A. 1999. Toinen mahdollisuus. Pitkäaikainen sijaiskotihoito ja aikuistuneen tytön identiteetti, minäkäsitys ja sijaisäitirepresentaatio. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.
- Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Ollonqvist, T. & Saranpää, P. 2001. Sisaruudet ja sisarusten asema perheessä. Sisaruussuhteiden muotoutumiseen yhteydessä olevia tekijöitä. *Perheterapia* 2/2001, 6–12.
- Parker J. & Stimpson J. 2004. Sisaruussuhteet, kilpailua ja rakkautta. Keuruu: Otava.
- Perhehoitajalaki 312/1992.
- Rannikko, U. 2008. Yhteinen ja erillinen lapsuus. Sisarusten sosiaalistava merkitys. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Rautio, P. 2005. ”Kyllä se varmaan silleen välittää...” Kiintymyssuhdehaastattelu välineenä sijoitetun lapsen kuulemisessa. *Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 2*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Räty, T. 2007. Uusi lastensuojelulaki. Helsinki: Edita.
- Salminen, S. 1999. Sisaruussuhteet. *Psykologia* 2/1999, 138–140.
- Salokangas, T. 1985. Lasten sisaruussuhteet. *Lapset ja yhteiskunta* 6-7/1985, 382–385.

Sanders, R. 2004. Sibling relationships. New York: Palgrave Macmillan.

Sosiaalihuoltolaki 710/1982.

Tervonen-Arnkil, K. 2007. Turvallisen siirtymätilanteen luominen kodista sijais-
huoltoon. Teoksessa Tervonen-Anrkil, K. (toim.) Lapsen kanssa – olennaista et-
simässä. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 7. Forssa: Forssan kirjapaino,
92–95.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki:
Tammi.

Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Me-
netyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. 2008.
Jyväskylä: PS-kustannus, 29–75.

Valkonen, L. 1995. Kuka on minun vanhempani? Perhehoitonoorten vanhem-
pisuhteet. Stakes. Tutkimuksia 52. Saarijärvi: Gummerus Oy.

Valkonen, L. 2008. Mitä perhehoidosta tiedetään tutkimusten perusteella? Teok-
sessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen. Perhehoito inhimillisenä ja taloudelli-
senä vaihtoehtona, 99–120.

Yleissopimus lasten oikeuksista 60/1991.

Elektroniset lähteet:

Hakkarainen, P., Kuukkanen, M. & Piispanen, H. 2010. Perhehoidon tietopaketti 2010. Perhehoitoliitto ry [viitattu 30.03.2011]. Saatavissa:

http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/tietopaketti_2010_screen.pdf

Huotari, R. 2010. Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos [viitattu 31.3.2011]. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa:

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110014/urn_nbn_fi_uef-20110014.pdf

Kerola, M. 2010b. ”No kyl mä piän sitä sillee niinku siskona”. Sijaissisaruus perheen biologisten lasten näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteen ja yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos [viitattu 23.11.2010]. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/23256/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201004211548.pdf?sequence=1>

Kinnunen, H. 2008. ”Sehän niinku on silleesti mun pikkusisko” – Sijaisperheiden biologisten lasten kokemuksia sijaissisaruuudesta. Kuopio: Kuopion yliopisto, Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos [viitattu 21.3.2011]. Pro gradu-tutkielma. Saatavissa: www.pslastensuojelu.fi/opinnaytetyot/henna_kinnunen.pdf

Lastensuojelu 2008. 2009. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomen virallinen tilasto, Sosiaaliturva 2009. Tilastoraportti 19/2009 [viitattu 28.9.2010]. Saatavissa: <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Oranen, M. 2007. Mitä mieltä!/? Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Lastensuojelun kehittämisohjelman osahankkeen raportti. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö [viitattu 4.4.2011]. Saatavissa:

<http://www.sosiaaliportti.fi/File/5a3129ac-bd59-46c7-b95f-379d04d1457c/Osallisuus-raportti%20Oranen.pdf>

PRIDE-valmennus. 2011. Pelastaa Lapset Ry [viitattu 31.3.2011]. Saatavissa:
<http://www.pelastakaalapset.fi/toiminta/lastensuojelutyo/perhehoitotoiminta/pride-valmennus/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Lainsäädännön muutostarpeet perhehoidossa. Perhehoidon valtakunnallisen toimintaohjelman ja lainsäädännön kehittämistyöryhmän väliraportti [viitattu 1.3.2011]. Saatavissa:
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-11506.pdf

Sosiaaliportti. 2008. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun arvot ja periaatteet [viitattu 25.11.2010]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/mitaonlastensuojelu/arvotjaperiaatteet/>

Sosiaaliportti. 2009a. Lastensuojelun käsikirja. Perhehoitajana toimiminen [viitattu 24.11.2010]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/Page/bd9492e9-1900-4c44-975a-c93b84d1522d.aspx>

Sosiaaliportti. 2009b. Lastensuojelun käsikirja. Perhehoito [viitattu 24.11.2010]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/perhehoito/>

Sosiaaliportti. 2010a. Lastensuojelun käsikirja. Jälkihuolto [viitattu 1.3.2011]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/jalkihuolto/>

Sosiaaliportti. 2010b. Lastensuojelun käsikirja. Lasten osallisuus [viitattu 22.3.2011]. Saatavissa:
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/hallinto/lapsenosallisuus/>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2010. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen [viitattu 30.3.2011]. Saatavissa:
http://www.tenk.fi/HTK/Hyva_Tieteellinen_FIN.pdf

Muut lähteet:

Suokas, A. 2011. Johtava sosiaalityöntekijä. Lahden lastensuojelun perhehoito. Haastattelu 14.3.2011.

LIITTEET

- LIITE 1 Saatekirje
- LIITE 2 Haastattelukysymykset
- LIITE 3 Esimerkki sisällönanalyysista: riitely
- LIITE 4 Analyysivaiheet
- LIITE 5 Sisällönanalyysin viimeinen vaihe

Saatekirje

LIITE 1

Hei,

Olemme Lahden ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelijoita ja lähestymme Teitä kirjeitse Lahden lastensuojelun perhehoidon kautta. Kartoitamme kirjeen avulla Teidän mielenkiintoanne osallistua opinnäytetyönä toteutettavaan tutkimukseemme.

Olemme tekemässä opinnäytetyötä koskien sijaissisaruuutta. Tutkimuksemme tarkoituksena on kartoittaa Teidän kokemuksia ja näkemyksiä sijaissisaruiden tassa-arvoisuudesta sijaisperheessä asuessanne. Haastattelun aihealueet käsittelevät muun muassa sisarusten vuorovaikutusta, yhteistä ajanviettoa ja leikkiä, vanhempien kasvatuksen tasapuolisuutta, sääntöjen ja rangaistusten oikeudenmukaisuutta sekä lapsuudessa koettuja tunteita.

Korostamme, että haastattelujen aineisto tulee ainoastaan meidän käyttöömme ja sen käsittely on täysin luottamuksellista. Lopullisessa opinnäytetyössä tiedot esitetään sellaisessa muodossa, ettei yksittäistä henkilöä voida tutkimuksesta tunnistaa.

Mikäli haluatte osallistua sijaissisaruuutta koskevaan tutkimukseemme, pyydämme Teiltä lupaa luovuttaa meille Teidän yhteystietonne. Mikäli annatte suostumuksenne, saamme yhteystietonne Lahden lastensuojelun perhehoidon kautta. Sen jälkeen olemme Teihin yhteydessä puhelimitse kahden viikon kuluessa, jolloin voimme sopia yhteisen sopivan haastatteluajankohdan ja haastattelupaikan. Pyydämme varaamaan haastatteluun aikaa noin yhden tunnin. Odotamme innolla mahdollista tapaamistamme!

Kiittäen sosionomiopiskelijat,

Heini Karjalainen

xxxxxxxxxxx@lpt.fi

Tiina Kuja-Halkola

xxxxxxxxxxxxxxxx@lpt.fi

Taustatiedot:

1. Ikä?
2. Kuinka kauan asuit sijaisperheessä?
3. Sisarustesi nimet? Olivatko he perheen biologisia vai kasvattilapsia? Minkä ikäisiä he olivat/ovat? Tuliko perheeseen tai lähtikö perheestä lapsia perheessä asumisesi aikana? Koska?/Ketkä?

Aiheeseen herättelyä:

4. Sana sijaissisaruus; Millaisia ajatuksia se sinussa herättää? Oletko ikinä perheessä asuessasi ajatellut mitä on sijaissisaruus tai mitä se merkitsee?
5. Miten kuvailisit sijaisperheesi sisarussuhteita a) lapsuudessa? b) nykypäivänä?
6. Sana tasa-arvoisuus; Mitä se merkitsee sinulle? Millaisia ajatuksia se herättää? Millainen ihmissuhde sinun mielestäsi on tasa-arvoinen tai tasavertainen? Millaisia asioita sinun mielestäsi kuuluu tasa-arvoiseen ihmissuhteeseen, esim. sisaruussuhteeseen?
7. Oletko koskaan pohtinut tasa-arvoisuuden merkitystä a) lapsena b) nuorena sijaisperheessä eläessäsi? c) Nyt?

Sopiiko sinulle, jos tästä eteenpäin käytämme sijaisperheestä sanaa perhe ja sijaissisaruksistasi sanaa sisarukset? Haastattelussa ei tarvitse ottaa huomioon mahdollisia omia biologisia sisaruksiasi, jotka asuvat muussa perheessä tai muualla.

SISARUSSUHDE LAPSENA

1. Piditkö perheen lapsia sisaruksinasi? Miten nimititte toisianne sisarusten kesken? Miten kutsuit vanhempia? Miten vanhemmat kutsuivat sinua ja muita lapsia? Muuttuivatko nimitykset vuosien varrella?
2. Mitä teitte yhdessä sisarusten kanssa? Keiden kanssa vietit aikaa ja leikit? Muuttuiko yhdessä olo vuosien kuluessa? Miten?
3. Miten perheen lapset suhtautuivat sinuun a) kotona b) vapaa-ajalla kodin ulkopuolella? Miten sinä suhtauduit perheen muihin lapsiin?
4. Miten koit tasa-arvoisuuden sisarussuhteissasi? Missä tilanteissa tasa-arvoisuutta ilmeni, missä ei?
5. Miten sisarukset osoittivat luottamusta toisilleen? (Esim. Salaisuuksien ja huolien kertominen, tavaran tai rahan lainaaminen jne.)
6. Miten riitelitte perheenjäsenten kesken? Ketkä riitelivät ja millaisista asioista? Millaisissa tilanteissa vanhemmat puuttuivat lasten riitoihin? Miten koit sen?

Tunteet:

7. Millaisia tunteita sisarussuhteissa ilmeni? Sinulla muita kohtaan/muilla sinua kohtaan?
8. Saivatko lapset ilmaista tunteitaan perheessä samalla tavalla? Vanhemmille/sisarusten kesken? Oliko eroa millaisia tunteita saitte ilmaista?
(Pos./Neg.)
9. Ilmenikö sisarusten kesken kateutta? Millaisissa tilanteissa sinä olit kateellinen muille/sinulle oltiin kateellisia?

Vanhempien tasapuolisuus kasvatuksessa:

10. Oliko lapsilla perheessä yhtäläiset säännöt ja rajat, kuten kotiintuloajat, netin ja tv:n katselu, pelaaminen jne? Miten ne erosivat lasten kesken? Entä oliko perheen lapsilla yksilöllisesti asetettuja sääntöjä tai rajoja?
11. Jos lapsena rikkoi perheen sääntöjä, millaisia seuraamuksia vanhemmat asettivat rangaistukseksi?
12. Oliko perheen lapsilla samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet? Miten ne erosivat lasten kesken?
 - Miten tasapuolisuus näkyi kotitöiden jakautumisessa lasten kesken?
 - Oliko perheen lapsilla tasavertainen oikeus harrastaa vapaa-ajalla?
13. Miten perheen lasten mielipiteet huomioitiin? Miten sait vaikuttaa sinua koskeviin päätöksiin?
14. Millä tavoin ja millaisissa tilanteissa vanhemmat huomioivat perheen lapsia? Huomioitiinko jotakuta enemmän kuin toista?
15. Miten vanhemmillä oli aikaa lapsille? Jakautuiko vanhempien aika tasapuolisesti kaikkien lasten kesken? Millaista yhdessäolo oli a) perheen kesken? b) sinun ja vanhempiesi kesken?
16. Miten tasa-arvoisuus näkyi vanhemmilta saamassa tuessa ja kannustuksessa sisarusten välillä?
17. Millaisia tunteita vanhemmat osoittivat sinua kohtaan? (Rakkaus, hellyys, suuttumus, pettymys, ylpeys jne.)

SISARUSSUHDE TÄNÄÄN

18. Millainen suhde sinulla on tänä päivänä sijaisperheeseen? Millä tavoin ja kuinka usein pidätte yhteyttä? (sijaisvanhemmat/sijaissisarukset)
19. Mitä ajattelet tänä päivänä lapsuudesta sijaisperheessä? Eroavatko tämän hetkiset ajatukset lapsuuden kokemuksistasi?

Lopuksi:

20. Millaisia ajatuksia haastattelu herätti?
21. Haluatko vielä lisätä haastatteluun jotakin?
22. Millaisia terveisiä haluaisit lähettää tasa-arvoisuudesta Suomen kaikille sijaisvanhemmille ja sijaisperheissä asuville lapsille?

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä käsite	Yhdistävä luokka
<i>"Joo kyl ne [sijaisvanhemmat] sit jossain tapauksissa, mut tota ei ny sillee. Et jos vaikka leikin kesken tuli joku, ei ne nyt sitten, ku ei ne ollu samassa tilassa tai tällee. Mut jos nyt kauheeta tiuskimista oli, nii kyl ne sit sano, että niinku lopetta-kaa."</i>	Vanhemmat puuttuivat leikkiin, jos se muuttui kinasteluksi ja jos he olivat samassa tilassa.	Vanhempien puuttuminen lasten riitoihin	Riitely	Vuorovaikutus sijaisperheen arjessa	Vuorovaikutus	Millaaisia kokemuksia sijaisperheessä asuneilla nuorilla on sijaisisarouden tasa-arvoisuudesta?
<i>"No emmä tiää, ehkä se meni sit siihen, että meni kaikki koneet kiinni, ettei kukaan tee mitään."</i>	Vanhemmat kielsivät aktiiviteetin kailta.					
<i>"Ja sitte no joskus tuli pienenä riitaa, ku meillä oli jotain semmosia leikkikoiria - - ja sitte - [perheen biologinen lapsi] sai aina niinku paremmat koirat ku mä ja et mä niinku luulin, et se ei niinku tykkää musta, et se antaa mulle vaan ne huonot koirat. Sit siinä tuli kauhee tappelu siitä, et kumpi nyt saa ne koirat."</i>	Leikkivälineiden jakamisessa tuli lapsuudessa riitaa.	Riidan aiheet				
<i>"Et ehkä ny joskus, ku oli niin paljon ihmisiä ja vaan yks tietokone talossa. Nii ku jaettiin niitä vuoroja, ku toinen oli toisen vuorolla, nii se meni ehkä vähän huutamiseksi."</i>	Riitely liittyi mm. tietokonevuorojen jakamiseen					

Analyysivaiheet:**LIITE 4**

Haastattelujen litterointi
Litteroidun aineiston läpiluku useaan otteeseen
Aineiston pelkistäminen ja epäoleellisen informaation karsiminen
Pelkistettyjen ilmausten vertailu ja yhdistäminen ala- luokiksi
Alaluokkien yhdistäminen ja yläluokkien muodostaminen
Yläluokkien yhdistäminen ja pääluokkien muodostaminen
Pääluokkien yhdistäminen yhdistäviksi käsitteiksi
Tutkimuskysymysten muokkaaminen yhdistävien käsitteiden pohjalta
Tulosten kirjaus

Yläluokka	Pääluokka	Yhdistävä käsite	Yhdistävä luokka
Positiiviset tunteet Negatiiviset tunteet	Sijaisperheessä ilmenevät tunteet	Tunteet	Millaisia kokemuksia sijaisperheessä asuneilla nuorilla on sijaisisarouden tasa-arvoisuudesta?
Yhdessäolo Luottamus Riitely	Vuorovaikutus sijaisperheen arjessa	Vuorovaikutus	
Suhde sijaisperheeseen Yhteydenpito	Vuorovaikutus nykyäänä		
Aineellinen tuki Vanhempien tuki harrastustoiminnassa Välittäminen	Tuki	Vanhempien kasvatusta	
Lapsen vaikutusmahdollisuudet Itsensä ilmaiseminen	Osallisuus		
Perheen säännöt ja oikeudet Velvollisuudet perheessä	Rajaaminen		
Tasa-arvoinen kohtelevminen Suosiminen	Kohtelevminen		